

V Ljubljani, 1. prosinca 1898

Štev. 1.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:

dr. Frančišek Lámpe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomози si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:

Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:

Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrt leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina I. zvezka.

	Stran
Anton Nedvĕd, slovenski glasbenik. (Spisal <i>E. Gangl.</i>)	1
Sodba sveta. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	4
A iste nikdar. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	4
Spanec. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	4
Ob knjigi podob. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	4
Zadnji gospod Kamenski. (Zgodovinska povest. — Spisal <i>Peter Bohinjec</i>)	5
Ob smrti. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	10
V tretje gre rado. (Spisal <i>Janko Barlĕ.</i>)	11
Dobrovska gospa. (Po narodni legendi. — Zložil <i>Anton Hribar.</i>) . . .	15
Izmail. (Zložil <i>Gojko.</i>)	16
Kdo je kriv. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	16
Žive fotografije. (Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic.</i>)	18
Ribnica na Pohorju. (Spisal <i>L. Vrhovski.</i>)	21
„Knezoškof“ ali „knez in škof“? (Spisal <i>Fr. S. Lekše.</i>)	23
Papež Leon XIII. (Spisal <i>dr. Ivan Janežič.</i>)	27
Književnost	31
<i>Slovenska književnost. Knjige družbe sv. Mohorja za l. 1897.: Koledar</i>	
<i>družbe sv. Mohorja za l. 1898. — Poljedelstvo. — Slučaji usode.</i>	
Razne stvari.	32
<i>Petindvajsetletnica „Glasbene Matice“.</i>	

Na platnicah.

Socijalni pomenki. — Vabilo na naroĉbo.

Slike.

Anton Nedvĕd	1
Anton Nedvĕd	3
Na obisku. (Slikal <i>Jos. Barta.</i>)	9
Notranjšĉina cerkve sv. Petra v Rimu	17
Ribnica na Pohorju. (S severne strani.)	24
Ribnica na Pohorju. (Z vshodne strani.)	25

Dobĕ se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

Listnica uredništva. Gosp. Pr. v C.: Pesem ni godna za natisek. — Gosp. Ź. v P.: Vsebina jako lepa, a oblika še malo šĕpa. Zdravi! — Gosp. W. v L.: Tako dolgega navoda ne more podati uredništvo. Ćas je kratek, a dela obilo. — Gosp. Velocipes: Vprašanju, kaj mislimo o rabi bicikla pri duhovnikih, odgovarjamo: Bicikel je dobra in koristna priprava. Ker pa duhovnik deluje v boŹji sluŹbi, mora se ozirati na marsikaj, na kar se ni treba lajikom. Ravnati je povsodi po doloĉilih cerkvene oblasti. A to je trdno in gotovo, da mora duhovnik tedaj, kadar se v potrebnem opravilu in po dovoljenju vozi na bicikli, voziti se v navadni in postavni klerikalni obleki. Ako tako neĉe ali ne more, ne sme se voziti. Veĉ najdete v Linzer Q. S. 1898, I., str. 74. — Gosp. A. H. v O.: O verski šoli smo že dolgo dolŹni Vam odgovoriti. Potrpite. Sedaj ne moremo. O priliki!

Listnica uprave: „Cvetje s polja modroslovskega“ smo dali posebej natisniti in stane liĉen izvod (brez pošte) 60 kr.

Anton Nedvěd, slovenski glasbenik.

(Spisal E. Gangl.)

Kadar sem bil ob njegovi postelji, vselej se mi je zdelo, kakor da bi si stali nasproti dve povsem različni sili: jedna, ki je začela komaj rasti, ki je hrepenela po življenju, druga, ki je pojemala in gasnila, ki si je želela mirú in počitka.

In tak je bil resnično Nedvěd poslednje dni svojega življenja! Šestindvajset let ga je mučila neozdravljiva bolezen, ki je rastle od leta do leta, sosebnost od l. 1880. naprej, a ki je dosegla svoj vrhunec ob potresu l. 1895. Od tistega časa pa do smrti ni mogel več na noge, navezan je bil na posteljo, in če se je vzdignil iz nje, moral se je opirati ob palicah, da je došel do mize, kjer je zopet sedel in upehan omahnil na stolu. Ko so pa potekali njegovi dnevi, ginila je bolj in bolj telesna moč, dokler ni izginila popolnoma. Bil je brez prave zavedenosti v boju med življenjem in smrtjo kakšna dva tedna pred smrtjo. Kakor sem moral biti za njegove bolezni vsak dan pri njem, tako nisem smel sedaj k njemu niti jaz niti kdo drugi: ležal je na postelji — kakor so mi pravili domači — z zaprtimi očmi tak, kakor za malo dnij na mrtvaškem odru, samo da so se mu polagoma dvigale prsi, dokler niso prestale popolnoma dné 16. rožnika leta 1896. ob 9. uri zjutraj.

„Dom in svet“ 1898, štev. 1.

Takrat je namreč prišla smrt in upihnila luč njegovemu življenju.

Anton Nedvěd ni bil sin našega naroda. Dal nam ga je češki rod. Rojen je bil namreč dné 19. vel. srpana l. 1828. v Hořevicah na Češkem. V zgodnji svoji mladosti je že čutil veselje do godbe. Vzbudilo se mu je v mladi duši nevzdržno hrepenenje po

glasbeni naobrazbi, da so ga naposled poslali že v desetem letu v Prago. Z vso vstrajnostjo in vnemo se je poprijel učenja. Znameniti glasbenik Anton Slavík, ki si je vzgojil sina slovečega virtuoza na goslih, Jožefa Slavíka, učil je mladega Nedvěda goslij, klavirja in petja. Poleg Slavíka so mu bili učitelji še češki glasbeniki Krejčí, Horák, Kolesovski in Kittl.

Izredno nadarjenost Nedvědovo so začeli ceniti zgodaj in uporabljali so ga za pevca v vseh cerkvenih zborih, pa večkrat je še kot deček pel samospeve. Zgodilo se je

nekega dné, da so ga poklicali iz šole v cerkev, kjer je moral peti samospev v Mozartovem „Requiem“, ker niso dobili drugega namestnika za slavno pevko gospo Podhorskyjevo, ki je nagloma zbolela.

Deški glas se mu je izpremenil v zvoneč, prekrasen bas-bariton. Bil je izvrsten pevec. Kadar je pel on, bila je polna cerkev ali

Anton Nedvěd.

koncertna dvorana. Kot solist je nastopal tudi v sofijski akademiji in v Cecilijanskem druŝtvu.

Pri ravnatelju praškega konservatorija Mildnerju in Kittlu je prestal izpit iz goslij in petja ter bil potem imenovan glasbenim uĉiteljem sofijske akademije in ĉeške realke. A tu se ni ĉutil na pravem mestu. Bil je ŝe mlad, in nemirni duh njegov je silil mladenci h gledišĉu. Uĉil se je z jekleno voljo in je z velikim uspehom pel dvakrat v ĉeškem narodnem gledišĉu v Pragi. Ĉeška opera v Brnu mu je stavila ponudbo, katero je vsprejel. A v Brnu je bival Nedvěd le malo ĉasa, ker se je razbila glediška druŝba in tako tudi opustila opera. Tako je bil Nedvěd brez zasluŝka in kruha. Ker se mu je ponesreĉil prvi poskus pri gledišĉu, zatorej se mu je odpovedal za vselej in moral se je odloĉiti za kaj drugega.

Filharmoniŝko druŝtvo v Ljubljani je ravno v istem ĉasu razpisalo mesto ravnatelja, ki bodi zajedno koncertni vodja. Nedvěd je prosil za to sluŝbo in jo takoj tudi dobil. Meseca vinotoka l. 1856. je priŝel v Ljubljano in 13. grudna istega leta je nastopil svojo novo sluŝbo. Hotel je pa prĉej ostaviti Ljubljano, kjer ni dobil nikogar, da bi bil vnet za glasbo. Vse je spalo, vse je bilo do skrajnosti zanemarjeno pri druŝtvu, kateremu je bil ravnatelj. A pregovorili so ga — in Nedvěd je ostal v Ljubljani. Poprijel se je dela z vso njemu lastno vstrajnostjo in neupogljivo odloĉnostjo. Ustanovil je moŝki in meŝani zbor, s katerim je proizvajal dela najslavnejŝih mojstrov, poleg tega je pa deloval na tem zavodu tudi kot glasbeni uĉitelj. Tako je dvignil druŝtvo, v katerem je deloval celih 26 let (do l. 1882.). Neumorno in s polnim umetniŝkim navduŝenjem je delal za glasbeno umetnost v Ljubljani, ki mu je bila sedaj druga domovina.

Dasi je Nedvěd sluŝboval pri nemŝkem filharmoniŝkem druŝtvu, ki je bilo tiste ĉase jedini glasbeni zavod v Ljubljani, vendar se ni izneveril svoji narodnosti. Nedvěd je bil med ustanovitelji ljubljanske ĉitalnice, v kateri je ustanovil moŝki zbor in mu bil dve

leti brezplaĉno pevovodja. Poleg tega je vodil petje v Alojzijeviŝĉu, na gimnaziji in realki ter v semenišĉu. Po smrti Kamila Maŝka je bil imenovan glasbenim uĉiteljem na ljubljanskem uĉiteljiŝĉu (l. 1860.), kjer je sluŝboval do l. 1890., torej 30 let. Uĉil je obĉo glasbeno teorijo, harmonijo, petje, gosli, klavir in orgle.

Kolika praznina bi zevala v knjigi zgodovine naŝega petja, da ni bilo Nedvěda na tem mestu! Vseh tistih pevcev in pevk, uĉiteljev in uĉiteljic, ki so gojili in gojĉ ŝe danes s pravo vnemo lepo naŝo pesem ŝirom slovenske domovine, ne bi imeli, ko bi jih Nedvěd ne bil izobrazil, ko bi jim on ne bil vdahnil navduŝenja, razuma in ljubezni do umetnega petja. Tako si je vzgojil Nedvěd dolgo vrsto zdravih in delujoĉih gojiteljev svoje in sploh vsake pesmi. Ti so ustanavljali razna pevska druŝtva, likali v petju preprosti narod, blaŝili mu s tem srce, budili mu narodni ĉut, zavednost in ljubezen do lepe, povzdigujoĉe umetnosti.

Poleg tega je bil tudi delaven odbornik „Glasbeni Matici“ od prvih njenih poĉetkov l. 1872. do l. 1880. Nedvěd je torej delal vsestranski —, a zabiti ne smemo glavnega njegovega delovanja.

Ko se je bil poroĉil z gospodiĉno Gabrieljo Smoletovo, ĉutil se je popolnoma domaĉega v Ljubljani. Zatorej je vse svoje umetniŝko delovanje posvetil slovenskemu narodu, kateremu je uglasbil nebroj skladeb. Ni ga skoro slovenskega skladatelja, kateri bi bil tako znan med narodom, kakor je Nedvěd. Ob vsaki priliki se pojó njegove skladbe in to z veseljem in z navduŝenjem. Najlepŝi dokaz je to, da je umel pokojni Nedvěd ĉustvo naŝega naroda in dasi ni bil njegov rodni sin, navzel se je onega duha, ki nam prija, ki najde vsekdar prosto pot v duŝo in srce.

Koliko in kaj vse je uglasbil Nedvěd, tega ni moĉi naŝteti. Prvo njegovo delo je vokalna maŝa s samospevi in z zborom, katero je sam vodil v Pragi ŝe leta 1857. Znamenito njegovo delo so trije snopiĉi ŝolskih pesmij („Slavĉek“), ki hranijo mnogo pravih

biserov, katere prepeva mladina s slastjo in navdušenjem. Poleg tega je uglasbil več cerkvenih pesmij, šest mašnih pesmij za moški zbor, dve slovenski maši („Slava Stvarniku!“ in „K Tebi srca povzdignimo“), latinsko mašo za zbor in samospev, mašo za mešani zbor, mašo za dva glasa s spremljevanjem orgel, osem slovenskih cerkvenih pesmij, več „Tantum ergo“, „Bone Deus“ in „Benedic anima mea“ za bariton in orgle, „Album 12 pesmij za višji glas“ s spremljevanjem klavirja, mnogo mešanih in moških zborov in drugih raznovrstnih prigradnih skladb.

A tudi v poslednjih svojih hipih ni miroval. Saj je uglasbil še na smrtni postelji tri mešane zборе, dva moška zbora in 13 otroških pesmij za jeden glas s spremljevanjem klavirja. Učakal pa ni veselja, da bi videl to poslednje svoje delo natisnjeno. Skladbe čakajo še danes — založnika.

Na kratko smo očrtali vsestransko, požrtvovalno, žilavo in občekoristno delovanje Nedvėdovo, katero je ocenil cesar sam s tem, da mu je o priliki 25 letnice filharmonijskega društva leta 1881. podelil zlati zaslužni križec. Nedvėd je bil tudi častni člen „Glasbene Matice“ od dné 23. kimovca leta 1880., „Slovenskega učiteljskega društva“ od 3. vinotoka l. 1889. in mnogih drugih okrajnih učiteljskih društev.

Nedvėd je bil srednje velike, a jako lepe in pri-

kupljive postave. Njegova hoja je bila lahna, gibanje je bilo elegantno. Sploh je kazala vsa njegova vnanjščina znamenitega, značajnega moža.

Poslednjo čast smo poskusili izkazati slavnemu skladatelju s temi vrsticami. Ne vemo, je-li dovoljno ali pravo tako oskromno pisanje možu, ki je bil velikega duha in plemenitega srca. A bodi že kakorkoli! Vodila nas je blaga misel: poslaviti spomin moža, ki ga bodemo s častjo pisali v knjigi glasbene zgodovine.

Anton Nedvėd.

Sodba sveta.

Ne upaj od svetá plačila,
Njegova sodba te ne moti,
Nemila bodi ali mila,
Ti le srčan se dela loti!

Uveriš se, da svet popraša
Ob vsakem delu prej: čegavo?
Po tem presoja dela naša,
Oseba jim dajè veljavo.

Anton Medved.

A iste nikdar.

Tri rože ob Visli
Naslajajo vrt.
Katera li misli
Na zimo, na smrt?

Mordà že po zarji
Z nebá pribesné
Mrzovi, viharji
In cvet umoré.

In pomlad milejo
Ustvari nam žar;
Spet rože vzcvetejo,
A iste nikdar.

Anton Medved.

Spanec.

Postlana me postelja vabi,
Da nánjo naj ležem zaspán,
Da nánji naj duša pozabi,
Kar ran ji zasekal je dan.

A spati mi glava ne mara,
Saj vedno strahú sem navzet,
Da ničev me sèn ne prevara,
Kot tolikrat vara me svet.

Bedim naj in mislim ponôči,
Zapró se oči naj samé,
Da bode mi spavati môči
Brez sleharne sanje do dné.

Anton Medved.

Ob knjigi podob.

Na listih knjige razprostrte
Podobe mi ležé vspored,
Obrazov nékdaj ljube črte
Motri kot nékdaj moj pogled.

Oh čas se menja, in razdalja
Ljubezen src hladí, morí,
Kot v brezdnu temnega oskalja
Zatira senca moč rasti.

Osebe mnoge. — Ali kateri
Takó še upati bi smel,
Kot upal sem jim v sladki veri,
Predkar na tuje sem odšel?

Zapustil sestre sem in brate,
Za srečo hitel sem drugam,
Na tujem res značaje zlate
Pridobil tukaj sem in tam.

A duh moj ni pridobil mira —
Velikrat čut objame ga,
Da, kolikor več znancev zbira,
Tembolj se čuti samega.

Anton Medved.

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal Peter Bohinjec.)

I.

A moj folijánt je tam stari!
Iž njega rad čitam vsegdár;
Čas létnico zglódal mu davno,
Pozabil že se je — tiskár.

A. Aškerc.

Bilo je 15. rožnika leta 1470. Dolga in veličastna procesija se je pomikala iz velesalske cerkve nekdanjih dominikank proti cerkvici sv. Radegunde poleg Srednje vasi. Polno cerkvenih bander vsakojakih vasij in bratovščin se je zibalo v zraku, debele sveče so svetile v rokah pobožnih romarjev, na čelu pa je stopala duhovščina cerkljanske in šenčurske župnije v lepih in dragocenih cerkvenih oblačilih. Spredaj so peli pobožne pesmi, zadaj pa so molili sv. rožni venec. Takoj za duhovščino sta sedela na iskrih konjih dva bogato opravljena viteza in za njima več konjиков. Kolikorkrat so romarji dospeli do kakega znamenja ob potu, priklonili so se in prekrižali; jednako sta storila tudi ponosna konjika.

Cerkvica sv. Radegunde stoji še dandanes za malim zarastlim hribom, ki leži dober streljaj od reke Kokre, za prijazno vasjo Visokim. Ne vemo trdno, kdo je stavil to cerkvico precej poleg cerkve sv. Katarine v Srednji vasi, podružnici šenčurske župnije. Pač pa verjamemo lahko novejšemu zgodovinarju, da jo je sezidal velesalski samostan. Velesalske dominikanke so hodile na božjo pot k sv. Radegundi. Ker je velesalska okolica močvirna in ker bi bila vlažnost in vodenost utegnila biti zdravju na kvar, smele so nune precej slobodno hoditi iz samostana. Med cerkvama in bližnjim gričem „Hribom“ — govori národna povest — je stalo nekđaj jezero, na griču pa grad, od katerega se še dandanes vidijo ostanki vodnjaka. Še celó staro vas Visoko stavi pripovedka na ta grič. Morda, da je bila ondi kaka naselbina, ker

se je pred nekaj leti udrlo ondi kmetu, ki je oral njivo. Žrd, ki so jo porinili v udrto jamo, ni segla do tal, in pobrali so iz globine nekaj starih črepinj. Cerkev je gotskega zloga z lopo. — Mi — menimo, da je bil na tem „Hribu“ turški tabor. Tudi spomin na to je še v ljudstvu.

Toda prepustimo zgodovinarjem tako pre-mišljevanje in poglejmo za procesijo, ki se je pomikala v cerkev. Sprevod je vodil cerkljanski župnik Kancijan Vidovec, ki je bil takrat še mlad. Bil je poprej za vikarja in dušnega vodnika pri sv. Marjeti na Trati. Ker je bil mož izobražen, moder in lepega vedenja, predlagale so ga dominikanke za cerkljanskega župnika. Dobil je pozneje tudi pravico izpraševati vikarje sv. Marjete v dušnem pastirstvu, predno jih je oglejski očak potrdil za dušne vodnike samostanske. Bil je torej v dobrem glasu pri „belih nunah“, kakor je ljudstvo klicalo dominikanke.

Da je vodil procesijo tistega leta cerkljanski župnik, ni bilo navadno; cerkvenik sv. Radegunde je čistil in zaljšal cerkev že ves teden. Hiša božja se je svetila in oltar sv. Radegunde se je lesketal v zlatih penicah in v rožicah, ki jih je posadila Tabrova mati. Zato je Kancijan Vidovec zadovoljen stopil iz hiše božje in cerkvenik se je veselo smejal, začutivši v roki beneški cekin. To ni bilo vsak dan.

Pred cerkvijo je čakal župnika oskrbnik Janez Šoren, čegar hišica je slonela ob porobu Hriba. Bil je samostanski oskrbnik štirinajstih zemljišč, katere je kupil gornjegrajski opat Albert za 14 tedanjih mark ter jih podaril leta 1238. velesalskemu samostanu. Po hišnem priimku so ga klicali za Tabra, najbrže zato, ker je imel ob taboru v Hribu svoje stanovišče. Poprej je bil hlapec Friderika, gospoda Kamenskega. Ker se mu je prikupil z zvestobo, delavnostjo in srčnostjo,

priporočil ga je grajščak dominikankam, ki so ga sprejele za oskrbnika svojih zemljišč. Takrat je imel kakih 45 let. Obraz je kazal, da je utrjen in hraber vojak. In res je bil. Hodil je mnogo po svetu z gospodarjem, ki je bil bojevit mož. Njegova žena Antonija je bila prejšnje čase kuharica v kamenskem gradu. Bog jima je podaril dva otroka. Starejšega sta dala krstiti za Matijo, ker je takrat razgrajal po Ogerskem Matija Korvin in je bil tudi po Slovenskem znan kot hraber kralj Matjaž. Hčerki pa so nadeli ime Rotija, ker je bila tega imena materina teta, nuna v Velesalu.

Samotno, a prijazno je bilo ob Hribu. Borovci in smereke so rastle za hišo, pred njo pa razno sadno drevje. Tje doli proti sorskemu polju pa so se raztezale široke in dolge njive preraznega semena.

Ko sta šla Taber in župnik proti hiši, pristopil je k njima kamenski gospod Jakop. Konja je prepustil svojemu hlapcu.

„Proficiat, Reverendissime“¹⁾, nagovori ga in poljubi mu roko.

„O, domne Lapidari“²⁾, odzdravi župnik in potrka ga na ramo.

Takrat so imeli olikanci navado govoriti ali vsaj pozdravljati se latinski.

„Počakam vas, da odzajutrkujete, velečastni gospod župnik. Le pozdraviti sem vas hotel poprej.“

„Prav tako, mi fili“³⁾, odvrne župnik in lahno nagne roko, vljudno se nasmehnivši.

Tabrovka se je urno zasukala. Bila je sloveča kuharica in znala je postreči.

Ko župnik použije mleko in namaže na črni kruh surovega masla, izpregovori:

„Kdo je pel danes na koru, draga Antonija?“

„Naša dva“, odgovori žena in zardí. „Kaj ne, otroški glasovi?“

„Otroški, toda lepi kakor angelski. Kje sta se naučila peti?“

„Moja teta, sestra Rotija, je bila voditeljica petja v samostanu. Sedaj ni več, ker se je

močno postarala. O, da bi bili, velečastni, čuli glas njene mladosti! Pri njej sem se jaz učila petja.“

„In otroka sta se učila pri vas? Lepo, lepo to, Antonija.“

„Veselje imata otroka in posluh tudi. Vendar ne morem biti vesela, gospod župnik! Mož gre po svojih potih in ne utegne skrbeti toliko za otroka kolikor jaz. Jaz pa, velečastni, jaz ne bom več dolgo gledala solnca.“

„Brez božje volje niti las ne pade raz glavo, Antonija. Vem, kaj vam je. Strah lanskega leta.“

„Še sedaj se tresem, če se spomnim tistega trenutka, ko je grdi Turek zavihtel meč nad mano.“

Žena je bila bolna. Mrtvaških potez bi bil slikar imel na izbiro.

Duhovnik se je zamislil, a žena je nadaljevala:

„O, skrb me je le za otroka. Matijec se že oklene očeta, saj je ves njegov. Toda Rotija, moja Rotija!“

„Ne ženíte si preveč k srcu takih skrbij! Nebeški oče preživi ptice pod nebom in lilije na polju — tudi vaše Rotijice ne zapusti. Jaz sem vam porok!“ sklene pogovor Kancijan Vidovec in vstane.

Taber je bil med tem zunaj pri pasji koči in razkazoval kamenskemu gospodu svoje pse. Grajščak se je čudil psom in izgovoril si je jednega. Še bolje se je čudil izvežbanosti raznih psov. Slušali so Matijca na miglje in počenjali ž njim vsakojake šale. Skakali so čez palico, cvilili, lajali, legali na tla in vstajali, kakor je Matijec hotel. Oba sta bila vesela, oče in grajščak.

Taber se spomni, da je župnik že odzajutrkoval; odhiti v sobo.

„Pojdi poljubit roko župniku“, reče na pragu stoječi deklici, ki je stopila sramežljivo za očetom.

„No, no, Rotijica, peti že znaš lepo. Ali si pa tudi pridna?“ nagovori duhovni gospod deklico.

„Rajši naj mama povedó, če sem“, odgovori boječe in skrbno Rotijica in si mane v zadregi prst na roki.

¹⁾ Na zdravje, Prečastiti.

²⁾ O, gospod Kamenski!

³⁾ Moj sin.

„No, če boš pridna, tedaj te čakajo še lepe reči“, sklene župnik in stisne ji nekaj v roko.

Žena poljubi roko odhajajočemu duhovniku, a ta je čutil, da je ženina roka mrzla kakor led in mislil si je: ne boš dolgo.

Na pragu zadene na čakajočega viteza, ki se mu pridruži. Matijec se obema spoštljivo prikloni.

„Matijec, beneški cekin te čaka v gradu, kadar ga pripelješ, tistega progastega, veš!“

Matijec pomiga, župnik in grajščak odjašeta proti Velesalu.

Pogovor med njima se je sukal največ o Tabrovi družini.

„To deklico moram spraviti k nunam“, dé župnik, ko sta prišla do razpotja na Trati.

„Res škoda bi bila za-njo, da bi ostala na kmetih“, odvrne gospod Kamenski.

„In vi bodete govorili tudi besedo za-njo, domine Jacobe?“¹⁾ ustavi se župnik proseče in podá sojezdecu roko.

„Bom, admodum Reverende!“²⁾ odvrne gospod Kamenski in poklanja se, odjaše dalje.

„Bom, bom“, ponovi sam sebi Kamenski, „a ne doli za samostan, ampak gori za grad.“

Župnik izgine v hitrem begu za jelšami ob potoku, grajščaku pa koraka šarec počasi mimo Trate.

Ko pa dojde do studenca, ki je izviral izpod skale, izpodbode konja, in mrak se vleže na njegovo čelo.

Spomnil se je nekaj neveselega.

II.

Stojí stojí tam pod goró
Lep samostan Velésalo.
Národna.

Tukaj so iz neke vasi
vsi ljudje pobegnili, razun
enega starčka, ki je težko
hodil. *I. Trdina*

(Zgod. slov. naroda).

Poldrugo uro od starodavnega Kranja, pol ure od Cerkelj, se razprostira pod Štefanjo goro na nekoliko vzvišenem kraju vas Trata,

¹⁾ Gospod Jakop!

²⁾ Velečastiti!

kjer stoji starodavna cerkvica sv. Marjete. Za cerkvijo se razteza prijazna dolinica, katero obrobujeta podolgasta grička. Lep travnik v dolini namakata od zapadne strani studenec Lebrant, od vzhodne pa potok Plevnjek. Za gričema se skrivajo hiše med obilnim sadnim drevjem. Na malo vzvišenem prostoru na koncu dolinice stoji Velesalo, nekdanj bogati in sloveči ženski samostan dominikank.

Za naše povesti je bil samostan še lesen, in nič posebno znamenitega nisi videl na zunanosti razven lepe kapelice sv. Jožefa na pokopališču. Tem živejše pa je bilo v notranjih prostorih velesalskega samostana. „Bele nune“ so tekale živahno sem in tje po dolgih hodnikih in na „porti“ je bilo ljudij od jutra do večera. Sedaj se je oglasil kateri samostanskih poslov, sedaj oskrbnik, sedaj pisar, sedaj kak berač, sedaj zopet kak okoličan za vsprejem v bratovščino sv. rožnega venca.

Pač tako živo ni bilo niti na griču za samostanom, kjer je tičal grad Kamen (Frauenstein) in kjer so prebivali gospodje Kamenski (von Stein). Valvasor ima lepo sliko tega gradú, kateri je pa sedaj v razvalinah. Močno in mično zidanje je bilo. Štirje okrogli stolpi so stali na vogléh, vmes pa debele stene z majhnimi linami nad vrhom. Tudi na sredi je čepel četverovoglat stolp, ki je imel spredaj lepo leseno verando, raz katero je bil prelep razgled po vsej dolini doli do črnega Kranja.

Prebivalci in lastniki kamenskega gradú so imeli imenitne in pobožne prednike. Stopiti nam je le treba v grajsko pradednico, veliko dvorano, kjer zagledamo kipe in podobe slavnih mož in žená kamenske krvi. Na desnici vidimo tri brate, Gerlaka, Majnhalma in Alberta, ki so se leta 1154. hrabro vojskovali v križarski vojski in kri prelili za sv. vero in cerkev v sv. deželi. Na levi nas gledajo zopet trije bratje: Verijant, mengiški župnik in vicedom slovenjegrajskega očaka; Gerloh, vojak in dvornik vojvodinje Neže, vdove avstrijskega vojvode Friderika II. in Valter, Kámenski gospod. Ti trije so ustanovili l. 1238. velesalski samostan. V ozadju stoji kip Katarine s Kamena, prednice vele-

salskega samostana od l. 1361—1369. Poleg teh srečamo v tej znameniti grajski dvorani še mnoge druge osebe iz Kamenske rodovine, katerih pa ne bomo naštevali, ker nas tako ne zanimajo in samo radi njihove plemenitosti ni da bi pomnili njih imena.

Sredi 15. stoletja je gospodaril na Kamenu Friderik. Oče mu je umrl zgodaj in gospodovala je na Kamenu vdova Katarina, dokler ni Friderik dorastel. Ali kjer oče zgodaj zapusti otroke, tam se pokaže pri njih le prerada materina mehkoča in odjenljivost. To se je kazalo v obilni meri pri Frideriku. Še ko je oče živel, uganjal je Friderik vsakojake burke, in po okolici so kmetje dobro poznali grajskega dobrovoljčka. Seveda se je godilo to le takrat, kadar je bil oče od doma. Dom zapustiti pa je bilo treba dostikrat v tistih bojevitih časih. In med tem, ko se je oče vojskoval zoper Korvina in Vitovca za svojega cesarja, hodil je Friderik kot osemnajstleten mladenič po Nemškem in se pretepeval pri tekmah, igrah in dirkah z nemškimi vitezi. Zapravljal je in denarja mu je vedno manjkalo. Ko pa je oče sklenil vsled neke neizceljive rane svoje življenja, tedaj je Friderik v polni meri porabil svojo svobodo. Izgovarjal je svoje početje s tem, da ne bo miroval, dokler mu mati ne prepusti vsega gospodarstva. Ubožica je skrbela za srečo sinovo in izročila mu je vse imetje, še predno je bil polnoleten.

Ko je Friderik nastopil gospodarstvo, kazal je res začetkoma precej resne volje. Oklenil se je zvestega hlapca Janeza Šorna, ki ga že poznamo iz prvega poglavja. Ta mu je bil desna roka in udan prijatelj. Karkoli je rekel v gospodarskih stvareh, to se je zgodilo. Ravno tako je imel v kuharici Antoniji pridno gospodinjo, ki je bila varčna in skrbna za vse, kakor bi bilo njeno. Ker pa je imel tako zvesta posla, zato kmalu ni več toliko pazil na gospodarstvo in zopet ostal iz doma. Kakor se je gospa Katarina izprva veselila izpremembe svojega sina, tako je kmalu spoznala, da se je varala. Bridkosti in otožnosti so se kopičile. Silila je sina, da si poišče družico za življenje, toda sin ni hotel nič slišati o tem.

Imel pa je Friderik jedinega brata Jakopa. Ta je bil precej mlajši od njega, a kazal je boljšo voljo kakor njegov brat. Tega ni toliko veselilo pohajanje po svetu in držal se je bolj doma. Zato ga je pa mati ljubila iz dna svojega srca, in ko je Jakop bolj dorastel, karal je večkrat svojega brata. Ta pa se je malo zmenil zanj. Še več. Celó sovražil ga je, češ da je mevža, ki nikamor ne gre izpod strehe in vedno čepi gori v gradu.

L. 1469. so Turki prihrumeli na Kranjsko. Štirideset let so imeli naši pradedje mir pred njimi. Sedaj pa je pridrl Vej-beg s svojo četo v našo domovino in že je prišel gori do Preddvora. Friderik doslej še ni izkusil resne vojske in z veseljem si je opasal meč ter hitel s svojimi hlapci čez Možjanico na Preddvor. Boril se je hrabro, a turška pušica mu je pri Tupaličah zadala smrtno rano. Njegov zvesti oproda Janez Šoren se je boril ob njegovi desnici, a prijatelja in gospoda svojega ni mogel rešiti. Pač je odnesel svojo kožo, odnesel tudi truplo svojega gospoda, — toda oživiti ga ni mogel.

Brat Jakop je bil takrat dvajsetleten mladenič, ki je branil doma grad. Toda Turki takrat niso udarili na Kamen. Pač pa je Friderik izročil bratu zapečateno pismo, predno je odrinil nad turško četo. V tem pismu je izročil brat bratu svoje imetje, ako ga ne bo več nazaj. A tudi še marsikaj drugega se je bralo v tem pismu, katero je Jakop skrbno hranil in dostikrat odpiral — toda odpiral skrivnostno in z žalostnim srcem. Vedel pa ni nihče drugi o vsebini tega pisma kakor Janez Šoren — celó gospa Katarina ne.

Toliko o Kamenskih pradedih.

Takrat, ko sta Friderik in njegov veliki hlapec ali oskrbnik Janez Šoren mahala po turških glavah pri Tupaličah, bila je vas Visoko čisto zapuščena. Šoren, ki je bil takrat že za oskrbnika velesalskega samostana, svetoval jim je, da se vsi umaknejo iz vasi v utrjeni „Hrib“ in tamkaj naj se moško branijo, kar so tudi storili. Dva dni so Turki oblegali Hrib, naposled pa se jim je zdelo vendar preveč, toliko časa izgubiti za peščico vaščanov, in opustili so misel, še nadalje

oblegati mali tabor. Pač pa so opustošili vse, kar so dosegli in izmed ljudij našli so jediniga starčka Cuclja, ki je sedel na pili doli

se je boril s Friderikom pri Tupaličah in on je pomagal Šornu mrtvo truplo kamenskega gospoda privesti čez Možjanico na ka-

menski grad. Turki so naredili s starčkom kratko pot. Izpraševali so ga nekaj časa, a ker niso nič mogli zvedeti, navezali so mu na vrat mlinsko kolo in ga zvrnili v Kokro.

Vseh teh dogodkov se je spominjal mladi kamenski gospod, ko je jahal mimo studenca proti Kamenu. Njegov značaj je bil že tako otožen, a dogodki minulega leta so ga delali še otožnejšega. Odkar mu je umrl v boju brat Friderik, bil je vedno zamišljen in najrajši se je pečal z zvezdoznanstvom. Zato ga je župnik Kancijan Vidovec neka-ko uščipnil, ko ga je pri Tabrovi hišici nazval: Domne Lapidari!¹⁾ Ali je Jakop takrat mislil na grad Kamen ali na astrologiški kamen modrijanov, ne vemo.

Ko je dospel Jakop na dvorišče, zalajali so psi, in takoj se je prikazal pri hlevnih durih hlapec Urban, kateremu je mladi vitez izročil

Na obisku.

Slikal Jos. Barta.

ob Kokri in se grel ob žarkih solnca. Bog vedi, zakaj so nanj pozabili, da ga niso vzeli s sabo v utrjeni Hrib? Jedinim sin njegov pa

svojega šarca. Nato se je kar napotil v grad.

¹⁾ Gospod kamenar!

„Gospa so že vprašali po vas“, začne Urban.

„Tako jih grem pozdravit“, odvrne vitez.

Bil je lep človek: visoke, bolj tanke rasti, bele kože, vljudnega vedenja in otožnega lica. Pod nosom ga je obrastel prvi mah in izpod svetlih obrvij je gledalo dvoje velikih očij tje v širni svet. Dolgi lasje so silili izpod čelade, z zlatom obrobljene, in lahek srebrn oklep se je lesketal v solnčnih žarkih.

Gospa Katarina je sedela pri orehovi mizi na altani, od koder je zrla tje doli na samostanski vrt. Bila je črno oblečena, in obraz je kazal mnogo gubastih potez.

„In vendar! Saj sem te gledala, ko si se poslovil od gospoda župnika, toda tako počasi je stopal tvoj šarec proti studencu.“

„Počasi, mamica moja, počasi. Naglica ni dobra.“

„Res je, sin moj! Spomnil si me ljubega Friderika. Toda zakaj pa od studenca dalje vedno podkuriš svojega šarca? To je vedno še bilo, kolikorkrat sem te opazovala tu doli. Od doma počasi in k domu počasi, ljubi moj Jakop, to je star pregovor.“

„Ne morem drugače, mamica moja. To tako pride. V konstelaciji¹⁾ se vedno dogaja tudi kaj posebnega.“

„Sedi, Jakop, da mi poveš rajši kaj o današnji procesiji kakor o konstelacijah.“

„Lepa je bila, mamica, prelepa. Najlepši pa je bil župnik cerkljanski. Tako ne pristoji nikomur cerkveni ornat, kakor njemu — tudi patrijarhu oglejskemu ne.“

„To se mi je zdelo. Ali pa si tudi kaj iskreno molil, Jakop?“

¹⁾ Sestava ali vrsta zvezd.

In mati ga je pogledala v oči.

„Seveda sem, mamica, kakor se kristijanu spodobi. In še nekaj, ljuba mamica! Bil sem pri Tabru. Škoda, da ne poznate njegovih otrok. Kakor dva angelčka sta. Nebeške glasove imata.“

„Res bi ju rada videla. Slišala sem že o njiju.“

„Taber ima celo vrsto psov in mali Matijče jih šola. Smehú bi vam napravil, ako bi ga videli. Saj pride kmalu jedenkrat v grad ter mi pripelje psička, ki sem si ga izbral.“

„In deklica pride tudi?“

„Ako želite, naročimo. Kaj, ko bi vzeli ta dva otroka v grad? Mati je bolna in težko bode dočakala druge pomladi po besedah župnikovih.“

„Le počasi, sin moj, le počasi, naglica ni dobra“, zavrne ga mati, poboža po licih in se mu ljubko nasmehlja.

„Pojdi in odloži viteško obleko!“

„Z Bogom, mamica!“

In Jakop izgine v svojo sobo. Komaj je odložil čelado in oklep, že stopi k mizi, na kateri je ležalo polno raznih kovin in več starih listin. Sede na leseni stol z dragocenim naslonjačem, potegne iz nedrij zamazano koževino in začne brati.

Kolikokrat je že bral to pismo! In še je bere!

„Bog in Mati Božja! Ali neki kaj vé Cucelj o tem? Taber mi utegne razrešiti to uganjko. O moj Oče nebeški!“

In zakril si je obraz z rokami in jokal kakor otrok, ki so mu zakopali mater.

(Dalje.)

Ob smrti.

Sam po svetu hodim
Vedno manj pogumen,
Ali nerazumljen,
Ali nerazumen.

Nékoč zlato solnce
Za gorami zájde,
Ko zarana vzide,
Mrtvega me najde . . .

In ljudje krog mene
Bodo glasne priče,
Da uméti hoče
Svet šele — mrličé.

Anton Medved.

V tretje gre rado.

(Spisal Janko Barlè.)

I.

Bil je nižji uradnik v manjšem mestu. Nihče se ni mogel zaradi njega pritoževati. Bil je tih, — vsakogar je pustil pri miru — in delaven je bil kakor mravlja. Še predno je začela uradna ura, sedel je med onimi prašnimi spisi v zaduhli pisarni, iz katere je gotovo zadnji odšel.

„Če ti v pisarni ne umreš, naj me ti nadležni spisi še na drugem svetu mučijo!“ govoril mu je večkrat njegov tovariš, debeluhasti gospod Godrnjavček. — „Zakaj si ne daš postelje kar sem prinesiti, da bi ti vsaj ne bilo treba domov hoditi? No, za jed že tako ničesar ne daš, in piješ ga le toliko, kolikor bolnik zdravila. Kar tukaj-le bi ostal, saj vidiš, kako ljubeznivo te pogledujejo ti zamazani spisi!“

„Ne bodi no siten, Godrnjavček; dolžnosti so dolžnosti“, odgovarjal mu je gospod Mrak in mirno dalje pisal. Živel je prav res le za svojo pisarno in za svojo rodbino.

Imel je doma soprogo, preprosto, priletno ženico, kakor je bil tudi že sam, tri hčerke in dva sina. Čudno! Hčerke so bile nadarjene in zdrave, sinova pa — starejši bolehen in slaboumen, mlajši trde glave.

„Moj Bog, skrbeti je treba za-nje“, mislil si je često gospod Mrak. „Midva z materjo ne bova dolgo živela, prihranjenega ni veliko, pa jih je treba preje oskrbeti.“ Tudi gospod Mrak je imel željo, katero ima mnogo in mnogo uradnikov na deželi, da bi bil premeščen v glavno mesto. Kako se vendar ljudje trgajo za službe v glavnem mestu, kakor da bi v glavnem mestu po ulicah teklo zlato in bi se bila ondukaj sreča nastanila za večno!

Seveda, za otroke je bilo gospodu Mraku, zato je tako želel v glavno mesto. V mestu bi lahko šole obiskovali, ker plačevati za-nje

bi mu ne bilo možno. Gospod Mrak je bil delaven in priden kakor navadno, njegovi predniki so to vedeli, pa je le vendar ostal, kjer je bil, — v malem mestecu na deželi. Prosil je, priporočeval se je, skliceval se na svoje mnogoletno službovanje in na svojo mnogoštevilno družino, delal je razne načrte in s strahom gledal, kako mu je brada od dne do dne sivela, kako so lasje izpadali, pleša se širila, a otroci rastle. Nade so mu polagoma po vodi splavale, in mislil je, da bo pokopan v mestu, kjer je toliko let služboval, kar mu je zasijala boljša bodočnost in izpolnile so se mu davne želje.

„Glorio zapoj in zavriskaj, Mrak!“ planil je nekega jutra gospod Godrnjavček v pisarno, skočil k Mraku in mu stresal in stiskal roko. „V glavno mesto prideš! Glavar mi je to sedaj-le povedal. Zasebno poročilo je dobil. Častitam, častitam!“

Mrak je skočil kvišku, toliko da mu niso padli naočniki z nosa. Gledal je debelo svojega tovariša in ponavljal:

„Kaj praviš, Godrnjavček, kaj praviš? Ali je res?“

„No, glavar pač ni lagal. Prav privoščim ti to, saj vem, da si davno želel.“

„Hvala, prijatelj, hvala!“ govoril je Mrak. „Torej vendar jedenkrat!“ Pograbil je klobuk, zataknil v naglici držalo za ušesa in odhitel iz pisarne. Sam ni vedel, kam bi preje, ali h glavarju ali pa domov; iznenadila ga je vesela novica. Oči so se mu lesketale, krog usten se je ponujal zadovoljen smehljaj, srce mu je hitreje utripalo in mrmral je sam s seboj: „No, to bo veselje, to bo veselje!“

Prišel je v glavno mesto. Kolika je razlika med mirnim, tihim mestecem na deželi in med glasnim, živahnim glavnim mestom. Tu je hrupa in krika, drdranja vozov in vsakovrstnega ropota. Ljudje se urno srečavajo in menjavajo v onih širokih in ozkih ulicah,

med onimi visokimi hišami in bliščečimi prodajalnicami s sijajnimi, dolgimi napisi. Malo znanih lic, mnogo gospode, malo onega domačega srečavanja, mnogo ošabnosti in napa. V poprejšnjem bivališču so poznali gospoda Mraka vsi ljudje, — staro in mlado — in tudi on je poznal še celó najmanjše paglavce, kateri so se igrali na hišnih pragovih in si nagajali po prašni cesti. V glavnem mestu ga ni poznal nihče razven njegovih tovarišev iz pisarne. Tudi on ni skoraj nikogar poznal. Moral je iskreno priznati, da se mu je tožilo, jako tožilo po poprejšnjem bivališču in da se je težko, težko sprijateljaval z življenjem v glavnem mestu. Če je pa bilo tako njemu, še hujše je bilo njegovi soprogi in otrokom. Žene so žene: tistega prijateljskega kramljanja na hišnem pragu ali pa na vrtu preko plota z zgovorno sosedo ne bi dale za nobeden denar. Človek vendar drugemu potoži svoje bolečine, popraša za kak nasvet in zvé kako novico. Novic je bilo sicer v glavnem mestu dosti, vendar te niso zanimale Mrakove soproge, ker ni poznala dotičnih oseb in manjkalo ji je tudi družine, kakoršno je imela poprej. Otroci so se popreje privadili. Res niso imeli v glavnem mestu prostornih vrtov s cveticami in s sladkim sadjem, niso mogli tako brezskrbno okrog skakljati kakor preje, a bilo je dosti drugih zanimivostij za preprosto otročje srce. Ona prodajalnična okna, kdo bi jih in kdaj pregledal? Videli so ondi v naravi stvari, katerih preje niti na sliki niso videli, in želeli so si le to, da bi mogli nakupiti vse one stvari. Posebno deklice, te so gledale one bogato oblečene gospe z dragimi klobuki, s prozornimi tančicami in s svilnatimi, pisanimi oblekami, kakoršne je bilo vedno mnogo na ulicah. Vsak božji dan kaj novega, kaj zanimivega!

Gospod Mrak se je nastanil s svojo rodbino v pritličju velike hiše. Stanovanje je bilo dosti tesno, temotno, a drago, kakor sploh po večjih mestih. Moral se je zadovoljiti z njim, ni kazalo drugače. Izprevidel je kmalu, da bo treba umerjeno in po malem živeti, ker drugače se izdatki ne bi skladali z do-

hodki. Moj Bog, koliko novcev je trebalo izdati za obleko! Otroci so le morali čedneje biti oblečeni kakor preje, pa ni bilo nikdar dosti. Ko je dobil jeden obleko, raztrgal jo je že drugi. Kaj hočemo, ker mora biti!

Mrak je bil priden kakor popreje. Navadna pot mu je bila v pisarno in iz pisarne domov; na izprehod je šel včasih proti večeru sam, a v nedeljo popoldne skupno, s celo svojo rodbino. Njegovi tovariši in predniki so ga imeli radi, ker je vsakemu ugajal njegov tihi, pohlevni značaj. Za otroke je poskrbel tako-le: Najstarejša hčerka Anica, katera je že bolj odrasla, pomagala je materi v gospodinjstvu in se hodila učiti šivati. Večkrat je rekla Mrakova gospa: „Ni potreba, da bi bila vsaka kdo vé kako učena. Kdo bi kuhal in se ukvarjal z otroki! Naj bo dobra gospodinja, čedna je in brdka, pa če ji je sojeno, da dobi moža, ne bo mi mogel očitati, da mu nisem vzgojila žene in gospodinje.“

Dánica, katera je v poprejšnjem mestu ravno dovršila višjo deklinško šolo, stopila je v pripravnico, in Dorka, veselo, nagajivo dekletce, obiskovala je šesti razred. Z dečkoma je bilo težje. Večji, France, vedno bolehen, silil se je sicer, vendar za šole ni bil: oče ga je dal nekemu urarju za učenca. No, tudi Tone ni bil mnogo boljši. Tretji razred ljudske šole je obiskoval, oče se je v prostih urah mnogo trudil z njim, pa je le težko šlo, ker se je Tonček učil jako počasi.

„Oj, ko bi le teh dečkov ne bilo!“ vzkliknil je oče večkrat, „z deklicami bo lahko. Prav skrbita me!“

„Kaj hočeva, najina sta!“ dejala je soproga. „Bo že kako.“

Tako so se Mrakovi polagoma privadili glavnega mesta. Izpolnilo se jim je ono, po čemer so hrepeneli toliko časa. Da so jim misli vendar-le često uhajale v malo mestece na deželi, kdo bi jim zameril, saj so ondi preživeli dober kos svojega življenja.

II.

Mrakova Anica je bila zalo dekletce. Ni bila sicer nikakoršna posebna lepota, vendar je imela nekaj prikupljivega, tako da se je

morala vsakomu omiliti. Dolge, črne obrvi okroževale so ji kot dva polkroga lepe, velike črne oči, katere so ji bile vedno nekoliko vlažne. Njena brata in mlajši sestrici so jo nekako spoštovali, ne samo zato, ker je bila najstarejša, ampak tudi zato, ker je bila bolj resna in bolj tihega značaja. Bila je v tem nekako najbolj podobna očetu.

Izprva je bilo Anici v glavnem mestu marsikaj novo, a kmalu se je temu privadila in čutila se je skoraj, kakor da bi bila v glavnem mestu odrastla. Tudi ko se je hodila učiti šivati, čula je od svojih tovarišic marsikaj. To so bile zgovorne! Vedno je vedela katera kaj novega in mikavnega povedati in marsikateri in marsikatera je prišla na njihovo jezično tehtnico. Česa neki ne opazijo mlade razposajenke! Anico so taki pogovori izprva kratkočasili, kasneje so ji bili zoprni. Nič ji ni bilo težko, ko je čez nekoliko mesecev zapustila to družčino.

Od sedaj je bila Anica največ doma. Pomagala je materi in šivala. A šivanja je bilo vedno dovolj. Delala je vse potrebne stvari za domače, a v kratkem času je dobila naročila tudi od nekih znanih gospej. Ni se sramovala sprejemati takih naročil, s katerimi si je tudi nekaj zaslužila. In zakaj bi se tudi sramovala?

Tam pri oknu je sedela ves božji dan in vrtela oni šivalni stroj. Jednolično je to opravilo, in kaj čuda, če ji je oko včasih ušlo tudi na ulico, katera ni bila sicer jedna izmed glavnih ulic, vendar je bila še dosti živahna.

Čez nekoliko časa je spoznala, seveda ne po imenu, ampak po obrazu, redne obiskovalce one ulice. Mnogo ljudij je v večjih mestih, kateri v stalnem času hodijo vsak dan ista pota. Če je Anica zjutraj zgodaj vstala, prvi je bil pekarski deček, kateri je brusil po ulici s svojim košem, žvižgaje si najnovejšo poulično pesemco. Kmalu za njim so prišle mlekarice, potem razni delavci, drdral je mimo poštni voz, kateri je pobiral pisma po nabiralnikih, pokazali so se potem najpreje učenci najnižjih razredov ljudskih šol — ti gredó najpočasneje —, za njimi

dijaki, učenke raznih ženskih šol, a za njimi uradniki. Čim nižje so bili v plačilnih razredih, tem preje in hitreje so korakali v svoj urad. Navadila se je teh raznih ljudij. Ko je včasih vzdignila glavico od šivanja, pogledala za trenutek na ulico in zagledala idočega tega ali onega, dejala je v sebi: „Aha, sedaj je pa že toliko in toliko ura, ker gre ta mimo!“ In redko kdaj se je goljufala. Ako je pa tega ali onega zmanjkalo in ga ni bilo več videti na ulici, mislila si je, da je kam premeščen, da drugje stanuje, da je obolel ali pa umrl, in čez nekoliko dnij ga je že pozabila. Zanimal je ni nobeden bolj kakor drugi; ravno tako rada je videla starikave ženice, katere so hodile na trg, kakor mršave uradnike, kateri so hiteli v pisarno, kakor razposajene dijake, od katerih je mnogi švignil z očmi gori na njeno okno. — Gledala jih je za kratek čas in z enakim zanimanjem jednega kakor drugega. Prišlo je pa drugače.

Bil je jeden od večjih praznikov, ko je imela cela Mrakova družina izlet in to ne peš, kakor ob navadnih nedeljah, temveč vozili so se po železnici do prve postaje. Gospod Mrak je bil ob takih prilikah nekako slovesen. Privoščil si je boljšo smodko, pogledoval zadovoljno svojo družinico in prijazno šepetal svoji soprogi:

„Stane res nekoliko več, vendar bodi: bodo otroci vsaj vedeli razločevati dan od dneva. No, in nama tudi ne škodi, če prideva malo na sveži zrak.“

Gospa Mrakova je zadovoljno pogledala svojega soproga, s katerim sta pod zakonskim jarmom, marsikomu tako nadležnim, živela složno in zadovoljno že lepo število let. Res so prišle razne bridkosti, razne skrbi — kdo jih nima! — vendar v slogi in ljubezni sta jih lože pretrpela in se tolažila z boljšo bodočnostjo.

V železniškem kupéju, v katerem se je vozila Mrakova družinica, postalo je skoro glasno. Otroci so bili zgovorni in veseli. Dánica je dražila Toneta in ga izpraševala nekaj iz slovnice, česar Tonček ni vedel, izgovarjaje se, da se tega še niso v šoli

učili; Anica je razkazovala materi okolico, a Dorka si je zapela veselo pesemco in silila Franceta, naj ji pomaga, češ, on ima debel in močan glas. Oče se je razgovarjal z mladim gospodom, kateri se je vozil v istem kupéju. Anica ga je nekolikokrat pogledala in se spomnila, da ga je videla že s svojega okna. Tudi on je bil uradnik, ni bilo dolgo, kar je bil prišel v glavno mesto. Ni še imel mnogo čez trideset let, imel je dolge brke, kratko prirezano brado, precej velik nos, prikupljive oči in prav ugoden glas. V taki zabavi je čas res hitro potekel in preje, nego so se nadejali, bilo je treba izstopiti.

„Če vam je ljubo, gospod Dobran“, rekel je gospod Mrak mlademu sopotniku, kateri je tudi izstopil na postaji, „pojdite z nami, evo — to je moja mala družinica!“

„Rad grem z vami, saj sem tako sam in ravno zato sem šel semkaj, da si ta kraj malo ogledam. V društvu bode ugodnejše!“

Gospod Dobran se je vèdel malone kakor star znanec. Šalil se je z otroki, posebno z Dorko, katera je veselo skakala ob poti, trgala cvetke, smejala se in pela; saj je bilo tako lepo in ugodno v tej lepi božji naravi.

Ogledali so si staro malo cerkvico s počrnelimi zidovi in z malim lesenim zvonikom, katera se je prislonila na skalo. Od cerkvice je vodila pot navkreber do razvalin starega gradú, kateri je bil malone popolnoma razrušen. Grmovje je poganjalo med nekdanj močnim grajskim zidovjem; vse na okrog je ležalo obilno kamenja. Malokaj je pričalo o nekdanji grajski lepoti; zato je bil pa zanimivejši razgled, kateri se je odprl na onih razvalinah. Na daleč in široko se je razprostirala širna plodna ravan, po kateri se je mirno pa mogočno valila reka, delala zavoje in otoke in rezala pisane travnike. Vsem je ugajalo na tem mičnem kraju, v lepi naravi. Dobran, ki je bil danes prvič

tukaj, vzkliknil je večkrat glasno, občudovaje lepoto tega kraja.

„Od sedaj se popeljem pač večkrat semkaj, človek se že tako zasiti mestnega prahú in smrada.“

„Ali pojedete z nami, ko bomo šli zopet semkaj?“ vprašala ga je Anica.

„Zakaj ne, saj se prav dobro zabavam v vaši družbi! Samo ne pozabite takrat name in sporočite mi!“

„Kaj ne, mama, da sporočimo gospodu Dobranu, kadar pojedemo zopet semkaj?“

„Kajpak, gospod Dobran; kar z nami pojedete, če vam bo le ljubo.“

Vsem je ugajal novi znanec. Anica mu je, ko so se spuščali z razvalin, celó povedala, da ga po obrazu že precèj časa pozna, ker ga je videla gredečega na ulici pod oknom. Njega je to ugodno iznenadilo, pa se je šalil z Anico:

„Čakajte, sedaj pojdem pa vselej po drugi poti v pisarno in od ondod domov. Ne bode me več opazovali, ne.“

„Ali gospod Dobran, to je bilo le slučajno“, govorila je Anica. — „In zaradi mene vendar ne bode hodili po daljši poti, tega ne bi rada!“

„Baš pojdem!“ dejal je Dobran in pogledal prvokrat malo globokeje Anici v oči. Stresla se je lahko in hitro odvrnila oči in bila je uverjena, da Dobran ne bode tako ravnal, kakor je govoril. In ni se go-ljufala. Doli v gostilni, kjer se je družbica zopet zbrala in kjer se je začela uživati bogata zaloga Mrakove mame, katero je bila doma pripravila za ta izlet, ujele so se Dobranove oči večkrat z Aničinimi. Ali je bilo to slučajno ali ne, ne vemo: ugajalo je to obema. Anica že dolgo ni bila tako vesela in zgovorna, kakor tistega popoldneva.

(Konec.)

Dobrovska gospa.

(Po narodni legendi.)

Dviguje v dobrovskem se doli
Devici rajski hram na čast,
Stojé mu griči na okoli
In temnih šum zelena rast.

Premnogi romar sém prihaja,
Tolažbe božje si iščoč,
In slednji gre iz tega kraja
Pomirjen, potolažen proč.

Dol z griča, z grada pa opaža
Nebrojne romarje gospá;
Nezadovoljno se izraža,
Nad božjo Devo godrnjá:

„Kaj v vek bi v to svetišče drli
Marijo Dobrovsko častit,
Kaj v moj bi grad se ne ozrli
In mene ne prišli slavit?“

Saj lepše moje je gradišče,
In jaz bogastva več imam
Kot pa Marijino svetišče:
Grad pozlatiti lahko dam.

In res: grad bodem prenovila,
Povikšala mu bodem zid,
Zbelila s srebrom, z zlatom krila,
Da romarjem jemal bo vid.“

In lepša grad in beli, beli,
Iz zlata dela gradu krov;
Da romarji bi bolj strmeli,
Posrebrní še zid njegov.

Zvršéno delo, grad je krásen,
Žarí do sedmega gradú,
Blestéč mu zid je, krov je jásen,
Da lepšega ga ni domú.

Gospá na zlati stol zdaj seda,
Sedeč oholo sredi lin,
Dol v božji hram srdito gleda,
Ko moli v njem solzeč trpin.

Gospa ošabna slave hoče,
In hoče, da jo ljud slaví,
In dalje več trpeti noče,
Da le Marijo rod časti:

„Le urno, hlapci, brž v orožje,
Brž s hriba jutri Šmarni dan,
Zatvorite svetišče božje,
Noben ne sme več vanj kristjan!

Pritirajte mi rod vrh hriba,
Prisiljen pride naj slavit,
Če ne iz lastnega nagiba,
Naj móran pride me častit!“

Prekrasno jutro v zarji vshaja
Na velikega Šmarna dan,
Grajščakinja ohola vstaja
In gleda z line na ravan.

V svetišče dol zre božje Deve,
Kjer se k molitvi zbira rod,
Da po Mariji zla in reve
Odvzel bi večni mu Gospod.

A joj! V svetišče se ne more,
Zatvorjen je Marijin hram!
Vojaki rod ženó vrh gore,
Častit gospó, ker noče sam ...

„Háhà!“ gospá se z lin krohoče:
„Marija, proč je slava zdaj;
Odvrni rod, če ti mogoče,
Da v tvojo hišo ide naj!

Kot prej pred tabo, zdaj pred mano
Poklekal bode narod v prah,
Prepričati čem gnečo zbrano,
Da mene ni pred tabo strah.“

Po bregu rod se h gradu bliža,
Od hlapcev móran gre ihtèč,
A grad se v zemljo niža, niža;
Ko gori so — gradú ni več .—

Anton Hribar.

Izmail.

1874.

Ne, mnogobrojnim tem jedém
Imen odličnih jaz ne vem;
In ktera zemlja, ktera tla
Rodila vsa so vina ta?
A nje poznam, a nje poznam,
Ki se gosté za mizo tam:
Poznám, Izmaíl sivi, te —
Naš paša — Alah živi te!
Aj, Jenab, tvoja lepa hči,
Vsa v dijamantih se blišči:
Zapestnice . . . zapone . . . pas
Blesteč ovija vitki stás . . .
A zraven Ahmet, ženin njen,
Ves v sladke misli zatopljen . . .
In troji ljubljenci sedé
Na desno, levo krog tebe,
Ti dobri paša Izmail!

Oj, ti si blag, oh ti si mil
Kot očka naš, naš sinji Nil . . .
In ker si mil in ker si blag,
Zató prestopil tvoj sem prag:
Pred jasno tvoje lice sem
Prišel iskát pravice sem.

Imel sem prstan zlat, jedin
Pokójne matere spomin.
In ta dragulj mi bil je svet,
In čuval sem ga mnogo let;
Kot čudotvoren talismán
Jasníl mi je pogled mračán . . .
A deca jesti hočejo,

Če kruha ni, se jočejo . . .
In vzel sem ga, pripravil ga,
Da židu bi zastavil ga . . .
Za gladno déčico svojó,
Za jadno dečico svojó
Samó se ločim od njega,
Odpusti, mati mi moja . . .

Kaj to? . . . Služabniki tvoji
Ta hip so v izbo mi prišli:
„Razpôslal nas je naš gospod,
Da dàn iztirjamo pòvsod.“
„Lažnivci, jaz sem plačal dàn!“
A vse protivljenje zamán.
Utegnil nisem skriti ga,
Ne skriti, zatajiti ga;
In vzeli so mi prstan moj —
Domá je lakota in joj . . .

Poslušá paša Izmail,
Kot luna pògled mu je mil,
V okó mu solze silijo:
„Otroci se mi smilijo,
Veruj mi, da i jaz trpim
Hudó ob gladu njihovim . . .
(Felàh si misli tiho: „Vem:
Zamán ni bila dolga pot —
Ej — bogat bodem šel odtod!“)
A jaz pomoči ti želim . . .
Pest datljev daj mu, Ibrahim,
Da se otroci najedó . . .
Ne jesti — to je pač hudó!“

Gojko.

Kdo je kriv.

Da si duša ti uboga,
Trdil bom, dokler bom živ.
Ali smem dolžiti kóga:
„Moje bede ti si kriv?“

Da srcé jaz nosim mečje,
Kot po drugih prséh tí,
Da gorjé me tare večje,
Kot se vsemu svetu zdí,

Da nestalnega značaja
Skepe delam in teptam,
Da mi često duh razdvaja,
Ko se zdim najgórji sam,

Da se vlečejo mi dnevi
Kakor megle po goràh,
Davi težke megle — drévi
Raztopljene že v solzàh.

Da si duša vsa uboga,
Kdo, o kdo je tega kriv?
Ali smem dolžiti koga?
Nikdar ne, dokler bom živ.

Anton Medved.

Notranjščina cerkve sv. Petra v Rimu.

Žive fotografije.

(Spisal prof. dr. Simon Šubic.)

Tomaž Alwar Edison, slavno znani ameriški izumitelj, in francoska umetnika Auguste in Louis Lumière so podali ob istem času radovednemu svetu na ogled fotografije, ki kažejo ljudi in živali, kakor jih vidimo žive pred seboj v dejavnem življenju. Osebe v slikah se gibljejo in delajo, kakor so se gibale in delale tedaj, ko jih je fotografovala umetna roka.

Brata Auguste in Louis Lumière v Lyonu sta izumila napravo z imenom „Kinematograf“, ki kaže ogledovalcu dogodke resničnega življenja.

Kinematograf namreč podaje gledalcu slike, ki predočujejo zaporedoma sledeče si prizore živega, gibljivega se telesa; podaje jih pa s toliko hitrostjo drugo za drugo, da se vtisek prve slike v očeh zlije, dejal bi, v vtisek sledeče: drugi prizor se vjema v očeh s prvim tako, da je videti, kakor bi bil na primer v prvem prizoru stoječi človek nekoliko se pripognil ali prestopil; in tretji prizor se sklone z drugim tako, da kaže, kako človek, ki se je v prejšnjem prizoru pripognil, sedaj sega z roko po palico na tleh. Tedaj je videti podobo človeško, ko se prestopi, sklone in pobere palico s tal, kakor to dela živi človek.

Skupni vtisek zaporednih prizorov kaže torej človeka, žival ali stvar, kakor živi in se giblje pred našimi očmi.

Začetek te umetnosti je bil kaj preprost. Prvotna naprava se imenuje „stroboskopna“ čudodelna plošča. Bralec naj si misli v zaprtih durih okroglo špranjo, v drugi sobi tikoma za durmi pa kolovrat, ki ima na perutnicah nasajeno ploščo, da se vrti. Po krajéh plošče stojé na okrog podobe drvarja, ki žaga polena. Te podobe so slike njegovega zaporednega stanja, kakor ga vidiš s prostim očesom pred seboj, ko se pomika z žago semtertje. Recimo, da je naslikan v

prvi podobi, ko odrine žago od sebe; na drugi, ko pritisne zanjo do druge strani; na tretji, ko potegne žago nazaj proti sebi, in na četrti, ko se pomakne s hrbtom nazaj do prvega stanja. Teh zaporednih slik pa vidiš, če gledaš skozi špranjo v durih na kolovrat, vedno le jedno in sicer tisto, ki je razsvetljena in stoji naravnost pred špranjo. Sedaj vidiš drvarja, ko je ravno pritisnil na žago. Ko kolovrat malo zavrti ploščo, stopi pred lino slika nekoliko premaknivejšega se drvarja — — in tako slika za sliko: vsaka ti kaže stanje drvarjevo.

Dokler se kolovrat počasi vrti, ločiš sliko od slike, kakor bi jih ogledoval na mizi. Kadar se pa kolovrat dobro zasuče, postavlja ti vrtenje sliko za sliko tako hitro pred oči, da ne ločiš več druge od druge; v očeh se ti sprimejo vsi vtiski posameznih slik z zaporednim stanjem drvarjevim, sprimejo se tako v jednotni vtisek, da vidiš drvarja kakor se giblje pri delu.

Druga tej stroboskopni plošči podobna naprava, s katero se otroci igrajo, je znana z imenom: „zootrop“. Marsikdo, ki hoče globlje pogledati korenine tega pojava, vpraša, zakaj se neki zlivajo posamezne slike v jedno podobo? Na to vprašanje mu odgovarja fizika: Stikanje in zlivanje posameznih zaporednih izprememb v jedno podobo se opira na lastnost očij. Vsak vtisek na občutljivo ozadje notranjega očesa traja namreč nekaj časa, predno izgine. Ako zadene tje slika malo premaknjenega telesa, predno mine prvi vtisek, sprimeta ali zlijeta se oba vtiska v jednega, ogledovalec zagleda stvar takoj za prvo stopinjo že tudi na drugi in meni, da se ta stvar giblje, in tako se mu zlije cela vrsta zaporednih izprememb v jedno podobo: ogledovalec vidi, kakor bi se stvar gibala.

„To je že nekaj, tudi razumljivo je“, odgovarja vpraševalec, „a to ni vse, kar me

mika zvedeti: saj sedaj še ne vem, kako si umetnik pridobi take slike zaporednih ali povrstnih prizorov. Kdor se je dal fotografovati, ta vé, kako dolgočasno dela fotograf, kako mirno moraš sedeti, predno ti ujame pravo podobo tvojega obraza. Tukaj pa bi moral fotograf ujemati trenutne premembe, iz katerih se sestavlja gibanje! Kako je to možno, to se mi zdi jako čudno.“

To se ti lahko pojasni, prijatelj! Odkar so izumili hipno ali momentno fotografijo, ne dela to nobene težave. Ročnosti pa je treba, kakor pri vsem takem, in dobre priprave, dobrega orodja. Hipna fotografija ti naslika celó trenutni blisek, zakaj bi ne ujela in ne vtisnila tudi vsakatero izpremembe zunanjega stanja ali vsake posamezne oblike, v kateri se kaže očem gibljoča se stvar? Hipna fotografija posname s svojo sliko vsako trenutno stanje med gibanjem, posname brzo pregibanje človeškega telesa, premikanje ljudij, stvari in živalij po cesti in letanje ali frčanje ptičev po zraku.

Nenavadni napredki v fotografski umetnosti so pomogli, da fotografski aparat fotografuje trenutne prizore drugega tikoma za drugim.

Kaj zanimivo je posebno za neveščake vsaj nekaj pozvedeti, kako se je izpopolnila ta umetnost. L. 1874. je zvezdoslovec Jansen izdelal fotografije, ki so kazale planet Venero, od stopinje do stopinje, ko se je pomikala pred solčno oblo. — Njegovega načina so se poprijeli l. 1878. Anschütz na Nemškem, Marey na Francoskem, Maybridge v Ameriki i. dr.

Prvi izdelovalci hipnih fotografij so razkazovali po Evropi in po Ameriki žive slike: podobe telesnega borenja, podobe urnega jahanja in skakanja in druge telovadbe. Vrsto takih zapored naslikanih prizorov so prilepili ob robu široke plošče. Iznad stene, ki je stala med gledalci in ploščo, je molela samo zgornja slika. Ko se je plošča s podobami vrtela zadaj za steno, stopala je slika za sliko — razsvetljena z električnim bliskom — iznad stene pred oči, pa le za trenutek.

Marey je na ta način predočeval kaj natančno frčanje ptiča, ki ga je sam fotografiral. A njegove in tudi slike drugih umetnikov se začetkom niso stikale in zlivale gladko in mirno v celotni vtisek jedne podobe, temveč je delalo očem to predstavljanje neprijeten občutek, kakor bi bilo neko suvanje med posameznimi in zaporednimi slikami. Gibanje se torej ni godilo mirno in nepretrgano.

Te nepopolnosti ni znal odpraviti nihče, dokler ni Edison uredil nove priprave. Leta 1894. je Edison odpravil najočitnejše napake s tem, da je izumil dva aparata: „Kinematoskop in Kinematograf“. Kinematoskop je posnema vsako sekundo po sto zaporednih prizorov gibljoče se stvari in vtiskal njih podobe na fotografski papir; kinematograf pa je razvijal te podobice tako hitro pred očmi, da je ogledovalec gledal nepretrgano gibanje in življenje.

Ne na posameznih koscih papirja, na kakoršnih izdeluje fotograf svoje slike, ampak na 15 metrov dolg papirnat trak — občutljiv za svetlobo — je Edison vpodobil v sekundi, če je bilo treba, po več sto negativnih podob. In te podobice je izpreminjal v pozitivne, ko jih je prestavljal na drug jednako dolg papirnat (celuloidni) trak.

A celotni vtisek njegovih slik je bil nekaj prelesen ali prepust. Gledalec je pogrešal čuta, da se stvari gibljejo same ob sebi po svojem notranjem nagonu, kakor se gibljejo žive stvari. Nekaj ga je gotovo motilo to, da je pri ogledovanju moral siliti se in pritiskati svoje oči ob steno omarice z linicama. Zraven te sitnosti pa so bile slike tudi premajhne, komaj šesti del male posetnice jih je bilo.

Ob vsem tem je bila Edisonova iznajdba vzorni vzgled, ki je odločno vplival na nadaljnje delo. V Evropi se je izpopolnila ta Edisonova iznajdba; toda Francozje zahtevajo zase čast izvirne iznajdbe svojima domorodcema bratoma Auguste in Louis Lumière v Lyonu. Tema dvema, tako trdijo, se je posrečilo izumiti najboljšo napravo, „Kinematograf“, s katerim postavljata mnogovrstne prizore s tako umetnostjo pred oči, da je

človeku, kakor bi ogledoval resnično življenje.

Sestava in učinki Lumièreovega kinematografa so nekaj drugačni kakor pri aparatih prvih iznajdnikov. Jeden aparat dela brzne vtiske prizorov, pa jih tudi razmotava na ogled. Na vrteči se osi je navit dolg papirnat trak; nanj se vtisne vsako sekundo 15 po 3 cm širokih negativnih podob; na drugi osi istega aparata je navit jednako dolg in širok papirnat trak; na ta trak se vtisnejo pozitivne podobe, katere se ponaredé po negativnih prvega traka.

Aparat je tako ustvarjen, da kar sam razmotava in povečava dobro razsvetljene pozitivne slike. Razgrinja jih kaj hitro drugo za drugo pred očmi ogledovalčevimi na širokem prozornem zaslonu. Aparat je namreč navit. Ko se sproži, razvije ti slike v tistem redu in z jednako hitrostjo, kakor so se vtiskovale; od prve do druge preide petnajsti del sekunde. Ta kratki čas razdeljuje aparat na tri dele: tretjino tega časa razmotava sliko, dve tretjini pa postoji ž njo mirno na zaslonu, da naredi svoj vtisek v očeh ogledovalčevih. Potem pa hitro odmakne prvo sliko ter razmota drugo s tisto hitrostjo kakor poprej prvo. S tako hitrostjo dela nalašč zaradi tega, da vtisek prve v očeh ne mine predno stopi druga s svojo podobo v oči. Če dela tako hitro in redno, doseže ugoden učinek, ker ni nobenega prenehljaja vtiskov v očeh med prvo in drugo podobo. Na ta način se doseže prevara, ogledovalcu se zdi, da se prva slika pregiblje v drugo prav tako kakor se v dejanju prva stopinja strinja z drugo. Nad vse čudno se zdi ogledovalcu, ko zre v te slike. Tu je pravo življenje, kakoršno gledamo tudi v istini. Vse, kar v prirodi živi in se giblje, vse stoji na zaslonu tako očitno, da bi kar potipal; tako plastično, tako naravno je tu vpodobljeno življenje.

Lumièreova prva predstava je bila kovačnica; kovači kujejo razbeljeno železo. Vidi se ne le kako vzdigujejo kladivo in bijejo ž njim na nakovalu po razbeljenem železu, celó iskre se utrinjajo. V vodi gasé

kovači razbeljeno železo; kadi se iz vode, dim pa odganja prepah iz kovačnice — vse tako živo kakor v pravi kovačnici!

Z enakim uspehom se je kazala družba, ki se drsa na ledu, gimnastiki v telovadnici, jahalci v jezdarnici, kupci na trgu i. dr.

Kdo še ni užival veselja, da je v zatemnelem gledališču na zaslonu gledal fotografske slike tujih krajev, vnanjih deželá in ljudij, stavb in pokrajin, slapov in gorá? Če pa nam že mirne slike delajo toliko veselja, s koliko večjim zanimanjem bi gledali žive slike, katere nam razgrinjajo pred očmi gibanje, streljanje, zabavanje, kupovanje, občevanje med ljudmi i. t. d. Kinematograf te je prestavil na trg v Aleksandrijo. Široke ulice z vkusnimi stavbami so odprte pred tvojimi očmi, ulice polne razloženega pisanega kupčijskega blaga. Osli, kamele in konji se pehajo med mrgolečo gosto množico, pomešano z obrazi vsakaterih ljudstev sveta. Tukaj barantá Anglež z Arabcem, Indec s Francozom, Albijonec z Azijatom, črni zamorec z zlatokodrastim Evropcem. Tukaj ponuja menilničar angleški, tamkaj ruski denar; tukaj kupuje Islamec stare avstrijske tolarje s podobo Marije Terezije, tamkaj vpraša Kitajec po starih beneških cekinih sv. Marka. In povsodi okolu živahno občujočih skupščin se drgne in ponuja felah svoje roke za postrežbo, pa jih tudi povsodi razteguje po darovih, po bakšišu, kakor leni neapoljski berač po soldih.

Kdo bi sedaj še popisoval življenje, promet in občevanje v Parizu, v Londonu, v New-Yorku, v Calcutti, saj kinematograf kaže vse, kakor se v istini godi in vidi!

Če se kdaj komu posreči, da združi s kinematografom še glasni Edisonov 'fonograf', ki nosi v svojem životu vsakotere glasove ljudij in narave: rahli govor, nežno petje, pasje lajanje in grozno tuljenje zverine in viharjev, kadar bodeta oba združena aparata postavljala na glediški oder vse, kar se vidi in sliši ob enem, tedaj se bo zdelo, da sta čas in minljivost izgubila svojo moč in pravico in se lahko vse ohrani in obnovi, kar se je kdaj godilo.

Ribnica na Pohorju.

(Spisal L. Vrhovski.)

Kakor ima Kranjsko svojo slovečo Ribnico, tako jo ima tudi Štajersko. A čeprav ni toliko sloveča in velika, pa je lepa. Pogledjva, dragi čitatelj, z Velike Kape na Pohorju proti vshodu, in naravnost pod nama, le za par ur hodá, je na ravninici lična vas — Ribnica. Okoli cerkve se je nabralo nekaj hiš, ki niso mnogoštevilne, pa so vse snažne, zale. Okoli vasi se razprostira polje, in dvigajo se griči in hribi, panoge Pohorja, da se iz vasi prosto vidi samo proti vshodu. Tam ti oko uide v prijazne griče Slovenskih goric, tu pa tam zagledaš tudi čez podravske hribe kaj na „nemško“ stran, to je čez Dravo — tje proti murskemu polju.

Sicer ti pa tudi v vasi ni dolg čas. Vas sama šteje le 22 številčk, a obdana je po vseh gričih z dvori in hišami. Tukaj se ljudje ne selijo radi skupno, kakor na ravninah, temveč vsak kmet ima svoje poslopje tam, kjer je zemlja, ki ga redi. In naj je grič ali hrib tudi strm, voda in druga potrebna stvar daleč, naši Pohorci so vsega vajeni ter hočejo imeti stanišča visoko, kakor so njih predniki znosili cerkvice na najvišje hribe. To je nekak njih nagon, katerega ne morejo opustiti. Tako je torej videti ves kraj, obdan z gostimi hribi in griči, pomešan s temno-zelenimi gozdi, rumenimi njivami, višnjevimi travniki in belimi hišami, jednak drobni cvetlični gredici, kjer ti vsaka cvetka vleče oko nase. Res lep kraj, toda ne samo za pogled, nego tudi za srečno mirno življenje.

Severna stran Pohorja sicer nima vinske trte in drugih nežnih pridelkov, ker mogočne panoge Pohorja jo senčijo, a mrzli severni krivec ima semkaj prosto pot, pač pa dobro obrodé drugi pridelki, n. pr. žito, tu in tam še koruza, fižol (grah), zelje, ajda in krompir, ki je tukaj najnavadnejša jed. Precèj živahna je tudi sadjereja, ki ob dobrih letinah daje obilne dohodke. Jednako je tudi z živino-

rejo; živinska kupčija, ki je tukaj obrnjena proti Gradcu, je včasih prav dobra. Glavni prihodek našemu kmetu pa daje gozd brez katerega bi bilo tukaj ubožno in žalostno.

Dva močna potoka izvirata v župniji in gonita vsak po kakih 60 pil ali žag, predno se vsa utrujena skrijeta v Dravo. Te pile so last naših kmetov in kmetov sosednjih župnij (na vshodu sv. Lovrenca, na zahodu sv. Antona in na severu Vuhreda).

Vsak večji kmet ima svojo pilo, manjši pa imajo po dva ali po več skupaj jedno. Te režejo skoro celo leto, blago pa se vozi večinoma na železniški postaji: Ribnica-Brezno in pa na Vuhred. Od tod se pošilja večinoma na Ogersko, nekaj ga pa odnese tje tudi Drava na plovih in šajkah. Sploh je tukaj lesna trgovina temelj, na katerem sloni vse ljudsko blagostanje.

Župnija Ribnica se deli v dve večji občini. Prej so bile štiri, pa sta se po dve združili v jedno, zato imata ti še sedaj po dvojno ime: Ribnica-Hudikot in Janževvrh-Arlica. Tema se je sedaj še pridružilo nad 20 hiš iz sosednje Št. Lovrenške župnije, da šteje sedaj župnija Ribnica nad 3500 duš. Prebivalci so večinoma sami Slovenci, le v tukajšnji steklarni je kakih 200 Nemcev. Ljudje so tukaj prav marljivi in gostoljubni. S prijaznim obrazom in z lepimi besedami se dá opraviti pri njih veliko, nasproti pa s silo in grožnjo — nič.

Narodna zavest je našla tudi v ta skriti kotiček naše domovine že zgodaj svojo pot in ogrela ljudstvo. Sedaj menda v malokateri majhni kraj zahaja primeroma toliko časopisov kakor sèm. Tudi pri Mohorjevi družbi nadkriljuje Ribnica svoje sosede, ker šteje sama več udov, nego cela ostala dekanija (Vuzenica).

Cerkvá šteje župnija štiri, namreč župno cerkev sv. Jerneja v vasi, na bližnjem griču

proti vshodu podružnico sv. Lenarta, kjer je tudi pokopališče; potem na uro hodá proti severu oddaljenem hribu cerkev sv. Janeza Krstnika in zopet za uro hodá na nasprotno stran ravno pod Veliko Kapo cerkev sv. Bolfanka.¹⁾ Cerkve so zidane večinoma v preprostem zlogu. Po prizadevanju sedanjega gospoda župnika in radodarnosti mnogih dobrotnikov so sedaj v prav ličnem stanju. Ubrani, deloma novi zvonovi, popravljene stavbe, vkusna slikarija in bogata mašna oprava priča o radodarnosti in gorečnosti ljudstva za čast božjo.

Žal da kakor marsikje drugodi tudi tukaj manjka virov, po katerih bi zvedeli kaj o zgodovini tukajšnjih sel in cerkvá. Silen požar, o katerem kakor v pravljici govori ljudstvo, uničil je vse listine in zapisnike, to pa gotovo že pred več kakor 200 leti. Sedanja župna matica pa se je jela pisati šele sedanje stoletje, torej ima malo važnega za nas. Vendar se dá sklepati, da so vse imenovane cerkve zidali v šestnajstem stoletju. O početku župnije se namreč kratko omenja, da je deželni knez nadvojvoda Karol leta 1554. ukazal takratnemu nadžupniku vozeniškemu Adamus Adaquaticus-u, naj skliče komisijo, da priskrbi tukaj dohodke za samostalnega duhovnika. Tudi druga znamenja kažejo, da so takratne naselbine in cerkve videle še turške čase. Okoli podružnice sv. Lenarta je še dandanes globok jarek, o katerem pravijo, da je služil za „šance“ proti Turku. V ondotni cerkvi za velikim oltarjem še tudi sedaj visi velikanska podkev, katero je baje pustil Turek, ko je zadnjič todi razgrajal; obljubil je tedaj neki tudi, da še pride po-njo. Še več pravljic je takšnih med ljudstvom, kakor ta, da je pod imenovano cerkvijo v zemlji še danes kovač, kateri razbija ob svetih večerih. Vse to kaže, da je imenovana cerkev bržčas najstarejša med vsemi v župnji.

Jezik našega ljudstva je lep, govornica kratka in krepka. Dočim na južni strani po-

¹⁾ Ljudje pravijo tukaj Volbank, Volbenk; a pišejo vedno Bolfank.

horski jako zavijajo in zategujejo naglas, ravnaajo Ribničani baš nasprotno. Posebno priljubljene so jim besede kratice (okrajševalne), n. pr. pomáti nam. pomagati, drič nam. drugič, ficet nam. beneficij, (beneficij je sedaj v Ribnici združen s kaplanovo službo) itd. Nekatere besede nas spominjajo češčine, n. pr. modliti nam. moliti, lotr (v češčini pomenja: tolovaj), tu pa: možak. Posebnost je tudi, da se samoglasnik *o* pogosto izgovarja z *a*, kar pa je v ruščini navadno, n. pr. vada nam. voda, panva nam. ponva, kanec nam. konec itd. Nabral sem že tudi okoli 700 precèj izvornih izrazov in besed iz tukajšnjega kraja.

Seveda je zraven krasnih izvornih izrazov tudi mnogo nemških tujk. Tukaj se razločno vidi, katera stroka rokodelstva je domačega izvora, katera pa tujega. N. pr. mlinarji, pilarji in tkalci imajo skoro za vsako reč domač izraz, a kovači, mizarji, čevljarji in drugi rabijo nemške izraze za orodja in izdelke. Četudi pa tukajšnje ljudstvo mnogo občuje s sosedi Nemci prek Drave, vendar je srečno, da svoje govorice ni še bolj popačilo in potujčilo. Tujčevale so z malimi izjemami tudi šole, — a Slovenec je ostal na Pohorju kar je bil od nekdej.

Ob koncu naj čitatelja seznanim še s slikama (str. 24, 25). Prva slika je posneta z griča na severu in nam kaže vas bolj od strani. Ponosno poslopje na desno od cerkve je šola štirirazrednica, ostale hiše so last posameznikov. (Mimogredé omenjam, da je v vasi jedna mesarija, tri prodajalnice in sedem (!) krčem.) Lepo je tudi videti marljivo ljudstvo ob žetvi na njivah, kako vse hiti in dela. V ozadju pa vidimo mogočne planine, zraven pa tudi žalostne sledove neusmiljenih drvarjev.

Druga slika je posneta od vshoda z line v stolpu podružnice sv. Lenarta. Bela cesta nas v dveh urah privede sem od postaje Ribnica-Brezno. Tudi tukaj nam narava ugaja, posebno če smo prijatelji temnozelenih gozdov. V ozadju vidimo ponosno Veliko Kapo, katero kot strežaji obdajejo drugi vrhovi, kakor Mala Kapa, Črni Kugel, Sedlo, Cerkvica i. dr.

„Knezoškof“ ali „knez in škof“?

(Spisal Fr. S. Lekše.)

Ker se sedaj pri nas mnogo piše in govori o škofih in „knezoškofih“, podajemo dragim čitateljem razpravico o zloženki „knezoškof“, da vidimo, ali je prava ali ne.

L. 1896. je pisal g. M. Karba v „Slovencu“ (št. 3, str. 5): „S tremi besedami so si za zloženico ‚knezoškof‘ slovenski pisatelji pomagali svojedobno, ko se je še mislilo, da slovenščina ‚nima‘ besedij, zloženih istih po več v jedno ter se je nekako ‚noroglavo‘ zdelo, da bi po vzgledu severnih sosedov naših tudi v naščino spravljali besede-zloženice.“¹⁾ S tem kajpada še ni izpodbita pisava „knez in škof“ temveč je samo povedano, da ima slovenščina zloženke, kar je resnica; nasprotno pa je tudi dokazano, da ima slovenščina nekaj nepravilnih zloženk, pravih barbarizmov, kakor je n. pr. ravno ‚knezoškof‘. Vsaka beseda v jeziku ima svojo zgodovino, zato je pred vsem potrebno vprašati se, kako se je pisala in izgovarjala pred 100, 200 in več leti in v katerem pomenu se je rabila. Oglejmo si s tega stališča na čelu postavljeni besedi.

„Archiv für slavische Philologie“ (XV, l. 1893.) je naznanil in tudi v kratko ocenil dotlej izešle sešitke po prof. M. Pleteršniku urejenega Wolfovega slovarja. Dve kritiki sta o njem, in sicer od dr. V. Oblaka²⁾ in dr. V. Jagića.³⁾ Oba učenjaka obsojata barbarizem

¹⁾ Te besede ne pozna novi Pleteršnikov besednjak, temveč le „zloženko“ str. 927.

²⁾ Glej c. d. str. 594—601, kjer piše na str. 597... „Wir sehen an genug Beispielen, dass sich gerade monströse Bildungen eingebürgert haben, wie z. B. das auf dem Titelblatt dieses Wörterbuches figurierende Wort knezoškof. Oder war ein ‚terminus ad quem‘ massgebend? Wohl nicht...“

³⁾ Glej c. d. str. 605... der Standpunkt des subjektiven Gefallens darf doch nicht ausschlaggebend sein. Dem einen gefällt dieses, dem anderen jenes Wort nicht. Ich könnte z. B. wenn ich die scharfe Zunge eines Kopitar hätte, schon auf dem Mittelblatt drei Ausdrücke beanstanden. „Slovar“ würde ich russisch nennen (das ist es auch in der That) —

„knezoškof“, kakor njiju besede pričajo pod črto. To bi že bilo dovolj, da damo slovo tej nepravilni zloženki, katera je še mlada. Poglejmo si zgodovino, da vidimo, od kod se je izcimila.

Besedi „knez“ in „škof“ nista domači.¹⁾ Prva je še tudi mlada v našem jeziku. Vendar to nas naj ne moti, ker nam gre le za to, da dokažemo, da je pisava „knezoškof“ kriva, nepravilno skovana po nemškem „Fürstbischof“. Kako so pa slovenili to besedo? V knjigi „Evangelia inu lystuvi“ . . . beremo: „S' perpuzenjem tiga v' Búgu viřsoku vrejdniga vivuda inu gořpuda Thomasha devetiga Lublankiga Shkoffa itd. na fvitloba dani 1612.“ — „Evangelia inu Lystuvi . . . S' Perpuszenjom Gnadliviga inu Viffoku Vredniga Firřhta inu Gofpuda, . Sigismunda Felixa Sedemnajřtiga Lublanskiga Shkoffa . . . Labaci.. Anno 1730.“ — „Evangelia inu branie . . . Is perpuzeniam Gnadliviga inu vissoko uredniga Firřhta inu Gofpuda . Leopolda Josepha, Devetnajřtiga . Shkoffa V Lublani . . . 1764.“ Sv. Janez Krstnik od sv. Kriřa piše na str. 106.. „tiga Firřhta, inu Cardinala vřý jefiki.“²⁾ Adam Skalar³⁾ . . . is pouella tiga Visokuzhařtitiga Firřta inu Gospuda Wilhelma skoffa v Priřsni . . 1633.“ — „Zirkounu leitu . .

(glej „Porabne misli, Dom in svet“ III, l. 1890., „besednjak“ 248. str.) statt besednik, besedar . . . Endlich „knezoškof“ würde ich einen groben Barbarismus heissen, den selbst der deutsch-slovenische Theil erst an letzter Stelle citirt und mit † versieht.“ † = neu. Glej str. 565. „Fürstbischof, der, knez in škof, poknežen škof, knezoškof †.“ Kriř (†) pomenja, da je beseda nova. Op. pis.

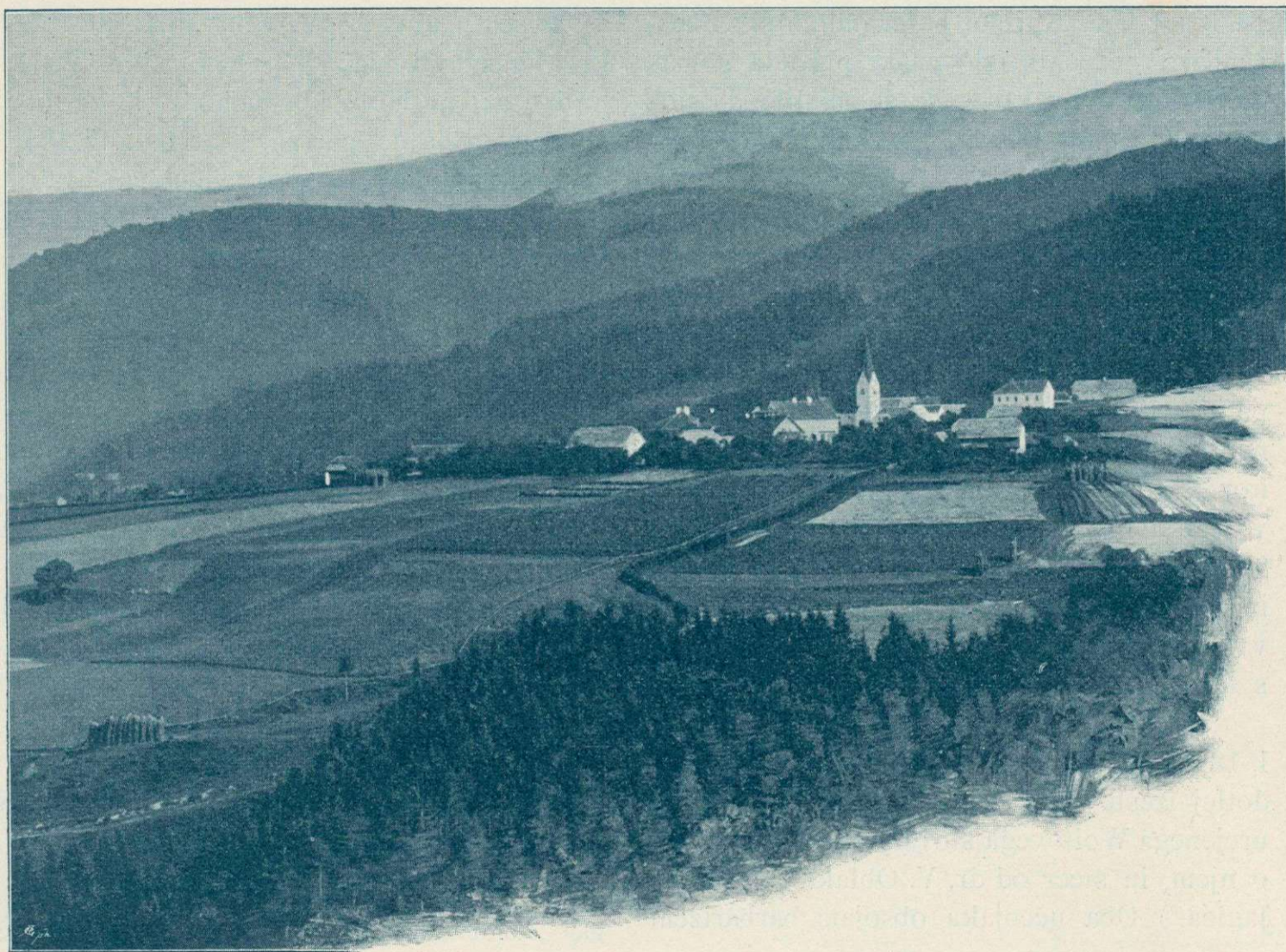
¹⁾ T. j. slov. korenine, sedaj sta že udomačeni. Glej Etymol. Wörtb. Fr. Miklosich str. 155. kunengu: asl. kъnęgъ und, mit dem suffix ju, kъnędzъ, kъnęzъ fürst . . . kunengu beruht auf einem germanischen Worte. Str. 13: škof iz ahh. biskof.

²⁾ Sacrum Promptuarium . . . Pars Quarta 1699.

³⁾ Dr. K. Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva, I. del, 172.

F . . Goriuppa, Faimestra inu Comissaria per Novi Zirkvi nad Zellam Gorifhkiga Firfta inu Shkoffa Consiftoriala Labaci 1770.“ Na str. 277 te knjige piše: „nafhiga gnadliviga Firshita inu Shkoffa“. — „Mi Leopoldus Ernestus iz Bosje miloszti Skof v — Szekovi, Sz. Rimszkega Czeszarsztva Fürst, Grof, ino Goszpod vu Firmian.“¹⁾ — „V' natis tih bukviz fo miloftlivi Firfht Goszpod Goszpod Anton Alojs Wolf, Iblanfki fhkof 17. malega fer-

pana 1830 dovolili..“¹⁾ „Natifnjeni po povelji miloftiviga, prezheftitiga Knesa, Goszpada, Goszpada Antonja Alojsja Ljubljanfkiga Shkofa... 1833.“²⁾ „Sadna pridiga, s katero fo miloftivi knes velki Shkof Augustin Gruber . . . 1824.“³⁾ „Anton Martin Slomšek po milosti božji knez in škof lavantinski l. 1846.“⁴⁾ In: „Sveti Pavel apostol sveta . . . opisal Dr. Mihael Napotnik, knez in škof Lavantinski. V Mariboru 1892.“ Sicer se nahaja tudi oblika

Ribnica na Pohorju. (S severne strani.)

„knezoškof“, pa jako redko, kolikor mi je namreč znano. Tako sem našel v P. Danjku: „naj dragovrednešhi, naj blagozhaftitnešhi knesofhkofovfki fborifh v Gradzi dné 13. aprila 1825.“ Takisto tudi pri V. Rižnerju in v pastirskih listih, ako ni samo škof, kakor navadno pri Attems. „Jožef Otmar po milosti

¹⁾ Glej Decretum Episcopale v knjigi, katehizmu pod poglavjem: „Obchinzka Knisiczka zpitavanya teh pet stukov . . . vleti 1764. v — Graczi.

božji knezoškof Sekovski leta 1849. Toliko bodi dovolj o pisavi, katera ne govori za

¹⁾ Glej dr. J. K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva, II. del, 1895, str. 239.

²⁾ Ibid. str. 268.

³⁾ Ibid. str. 270.

⁴⁾ Ker nimam izvernih pastirskih listov, sem to povzel iz knjige: Ant. Mart. Slomškega Pastirski listi, zbral in uredil Mihael Lendovšek (l. 1890.), kateri med drugim v predgovoru piše . . . „Slomšek so v začetku svojih višepastirskih poslanic vselej najprvo

Danjko obliko. Oglejmo si sedaj jezično stran rečene besede.

Kadar nimamo za kakov pojem besede v domačem jeziku, treba, da si jo izposodimo iz sorodnih slovanskih jezikov ali pa si jo napravimo sami po duhu narodovega jezika. To res ni lahko. Kar vzeti besedo iz ostalih narečij ali pa si jo skovati po nemški besedi od črke do črke, to ne gre. Pri nas se je že mnogo grešilo soseb v sestavah. In

takšna je sestava ali zloženka „knezoškof“ po nemški besedi „Fürstbischof“. Po razmeri sestavljenih delov spada „knezoškof“ v sestavo priredno, „dvandva“ imenovano¹⁾, kjer se dá zloženka razkrojiti v pojedine dele z veznico. Zadnji del ohranja slovniško samostalno obliko, prednjemu pa se dodá *o* ali *e*. Slovanski jeziki imajo malo takih besedij. Zato je že davno prav pisal Levstik²⁾: „Grdo grešimo v sostavah, zlagaje po nemški

Ribnica na Pohorju. (Z vshodne strani.)

navadi ime (hauptwort) z imenom v ime tako, da ostajeta razven vezne črke *o* obe besedi pri starem“, in prav to je pri besedi „knezoškof“, katere Levstik ne omenja, pa druge navaja, katere to pojasnjujejo. N. pr. „parobrod“, „parovoz“, „parosklada“, „slavohram“, „psalmopevec“. Bodi gotov, da vselej dereš jezik, kadarkoli sestavljaš ime z neglagolskim prijazno pozdravili ljubljeno jim ljudstvo, rekoč (recte govoreč) navadno „Anton Martin, po milosti božji lavantinski škof, vse svoje . . .“

imenom v ime . . .“ Meni je znana le jedna taka beseda iz staroslovenščine³⁾: „bratsestra = bratosestra“. Pač ne pade nikomur v glavo, da poreče ali zapiše: I. in N. sta bratosestra nm. brat in sestra. V srbščini je nekoliko besedij, katere spadajo v to vrsto. In v teh

¹⁾ Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni. Spisal J. Šuman. Ljubljana, 1881, str. 256.

²⁾ Levstikovi zbrani spisi, IV. zvezek. Ljubljana, 1892, str. 42.

³⁾ Šuman l. c.

zloženkah prva beseda sestavlja svoje značenje s značenjem druge besede. Na primer: „Srbovlaš, dragoljub = Kapuzinerkresse, starmali = Zwerg, zleudno, galobela.“ Nasprotno pa v pravih zloženkah drugi del ali druga beseda ne more biti ob jednom tudi zase samostalna ali gramatska oblika, ker zloženska mora imeti svojo samostalno končnico. Zato je pa pogrešna beseda „knezoškof“, ker druga beseda „škof“ je tudi samostalna beseda. Če pa v zloženki druga beseda ohranja samostalno slovniško obliko, tedaj se ne sestavlja značenje prve besede z značenjem druge besede, temveč taka zloženska pomenja ali znači ime nečemu. In ker ravno sestava „knezoškof“ nasprotuje temu jezikovnemu zakonu, zato je nepravilna. Pišimo torej: „knez in škof“ in iz njiju izvedena priloga: „knežji in škofijski“.

Kar nadalje piše „Slovenec“, „da bi pisava „knez in škof“ v pogledu na veznico „in“ iz lahkoumevnih razlogov mogla v pravnem obziru postati sčasoma nevarna“, to se mi zdi pač neopravičen strah. Zakaj komur je znana zgodovina, vé, da je sedaj pri mnogih „knez“ le naslov.¹⁾ V lavantski škofiji na primer je prvi dobil ta naslov Ditrih Wolfhauer l. 1318., katerega je Friderik IV. potrdil leta 1457. škofu Teobaldu Sweinpeku, od katerega naprej imajo nepretrgoma vsi škofje ta naslov²⁾ v lavantski vladikovini.³⁾ Pritegnem pa nadaljnjemu izvajanju gospoda pisca (pa ne povsem), ki piše: „Skušnja priča, da naslov (n. pr. knez, grof itd.) in značaj (n. pr. škof, minister, sodnik itd.) oziroma pisanje istih dvoje ne spada na jedno

¹⁾ Fürstbischof Titel eines Bischofs, der als Fürst des deutschen Reiches in die Reichsstandschaft aufgenommen wurde und in seinem Bisthum die Hoheitsrechte übte . . . str. 39. Pierers Konversations-Lexikon VI., 1890.

²⁾ Glej: Reihe der Bischöfe von Lavant von Karlman Tangl . . . Klagenfurt MDCCCXLI., str. 100 in 166 . . . „1457. bestätigte Kaiser Friedrich IV. die Freiheiten und Privilegien der Lavanter Kirche, wie auch den Fürstentitel der dortigen Bischöfe.“

³⁾ Glej: Personalstand des Bisthumes Lavant, str. 23.

in tisto mesto; prvi se navadno stavlja pred ime, a drugi se imenu zapostavlja.“ To kažejo res vzgledi, katere sem navel, ali zopet „skušnja priča“, da ni zmerom tako. Zatorej nekoliko primerov: „ častitemu Ditrihu lavantskemu škofu, knezu in tajniku našemu . . . “¹⁾ „Častiti Tibold, škof lavantski, naš knez in . . . “²⁾

„Resnica — a ne popolna — je tudi v našem slučaju, da ‚naslov‘ ne spada toliko k osebi, kolikor k značaju, t. j. ko je oseba postala ‚škof‘, vsled tega in le vsled tega je ista oseba ob jednom ponekod tudi ‚knez‘, t. j. oseba je odlikovana zavoljo tega, ker je ‚škof‘, t. j. postala je poknežen škof ali ‚knezoškof‘, a tega pomena ne razodevajo tri besede ‚knez in škof‘.“ Po mojih mislih ni vsemu temu tako. Zakaj ne bi „tri besede knez in škof“ razodevale rečenega pomena? Naslov res ne spada toliko k osebi kolikor k značaju, toda k značaju ravno te in te škofije, torej ne toliko k osebi, tudi ne toliko k značaju, kolikor k škofiji kot taki. Zato pa pri nas, ker nimamo sedaj nikjer „pokneženih škofij“, „gefürstete Bisthümer“, ampak „Fürst-Bisthümer“, tudi nimamo „pokneženih škofov“ temveč le „kneze in škofo“. Sedaj tudi ni misliti na nobeno osebno odlikovanje, ker cela reč ne spada toliko ‚ad personam‘ kolikor ‚ad rem‘. Naslov naš „knez in škof“ je obširnejši od latinskega in nemškega, vendar pa nima tu nobene sumnje in nejasnosti, kadar se pristavi ime pripadajoče škofije. Ako bi razvili vso zgodovino in vse predpravice, katere so imeli naši knezi in škofje raznih naših škofij, razjasnila in razbistrila bi se še bolj cela stvar.

¹⁾ Glej: K. Tangl l. c. „Nos Fridericus Dei gratia Romanorum rex . . . dinoscitur Venerabili Dyetrico Lavensi Episcopo, Principi et Secretario nostro . . .“

²⁾ Ib. p. 166. L. 1457 . . . „Wir Fridrich — bekhennen für Vns und unsere, daz vor Vns khomen der Erwirdig Tybold Bischofe ze Lavent, unser Fürst und lieber andächtiger — — hat Briefe vorbracht von weilent kunig Friedrieche, auch Herzogen von Oesterreich, darin sein Vordern als Fürsten benenet — — — kräftigen etc. alle Frayheiten und recht.“

Papež Leon XIII.

(Spisal dr. Iv. Janežič.)

Za biserno ali demantno obletnico papeževega mašništva ni odveč, ako si ogledamo imenitne podatke iz njegovega življenja in delovanja.

Porodil se je Leon XIII., po krstnem imenu in priimku Joahim Pecci, dné 2. sušca leta 1810. v mestu Karpinetu na Laškem iz grofovske rodbine. Latinske šole je zvršil v mestu Viterbu pri jezuitih in na rimskem kolegiju modroslovje in bogoslovje do leta 1832., ko je dosegel doktorsko čast. Potem je vstopil v Accademia dei nobili, kjer se je pečal s pravoslovjem in bogoslovjem. Dné 31. grudna l. 1837. je prejel mašnikov red in je opravil drugi dan 1. prosinca l. 1838. novo mašo; zato obhajamo prav sedaj 60letnico njegovega mašništva.

Po končanih naukih je šel Pecci v državno službo in sicer je prevzel upravo v Beneventu kot papežev delegat; v enakem poslu je prišel l. 1841. v Umbrijo. Prosinca l. 1843. je postal naslovni nadškof za Damieto in je bil imenovan za papeževega nuncija v Belgiji. Trudapolno je bilo njegovo delovanje na tem mestu, vendar je vstrajal srčno in mnogo koristil cerkvi v Belgiji in na Nemškem. Jeseni l. 1845. ga papež Gregor XVI. pokliče iz Bruselja in postavi za nadškofa v Perugii; vendar je Gregor preje umrl dné 1. rož. l. 1846. in je bil izvoljen že Pij IX. dné 16. rožnika, predno je Joahim Pecci nastopil svojo škofijo. Svojo škofovsko službo je opravljal z veliko vnemo, skrbel je za dušno in za telesno korist svojih ovčic. Leta 1848. je moral veliko prestati zaradi upornikov, celó njegovo življenje je bilo večkrat v nevarnosti, pa božja roka je čuvala nad njim. S podvojeno gorečnostjo si je prizadeval zaceliti rane, ki jih je bila prekucija vsekala njegovi škofiji.

V priznanje za njegove velike zasluge ga je imenoval papež Pij IX. za kardinala dné

19. grudna leta 1853., a ostal je in deloval naprej v svoji škofiji. Doživel je hude čase. Piemonški kralj Viktor Emanuel je v zvezi z laškimi rovarji zjedinił Italijo in jemal postavnim vladarjem posestva. Že leta 1860. je zasedel Umbrijo in l. 1870. vzel papežu Rim. Cela povoden hudobnih postav in naprav se je razlila čez Italijo in hudi časi so prišli čez sv. cerkev. Pecci pa je stal neustrašen na svojem mestu in branil sv. vero, pravice katoliške cerkve nasproti novim oblastnikom. Uspehov res da ni dosegel, a pokazal je modrost in srčnost v obilni meri, kar je nagnilo papeža Pija IX., da ga je imenoval ključarjem rimske cerkve in ga poklical v Rim med svoje svetovalce leta 1877.

Ko je umrl papež Pij IX. dné 7. svečana leta 1878., bil je 20. svečana od kardinalov Leon XIII. izvoljen na njegovo mesto za poglavarja sv. katoliške cerkve.

Poglejmo, kakšne so bile državne razmere v tistem času.

Italija je dobila novega kralja (9. prosinca l. 1878.) Humberta I. Prevzel je zjedinjeno Italijo kot dedščino po svojem očetu. Takoj ob svojem nastopu je slovesno razglasil svetu, da hoče nasproti vsakomur držati, kar je oče pridobil, torej tudi nasproti cerkvi. Kralj Humbert se opira na moč skrivnih družb in na vpliv denarja in pa na orožje.

Ko je umrl Pij IX., tedaj so sovražniki papeštva glasno govorili, da je bil on zadnji papež; pa motili so se. Leon XIII. je bil srečno izvoljen in je srčno prijel za krmilo Petrove ladije. Nasproti kralju Humbertu res ni imel ne denarja ne orožja na svoji strani, imel pa je trdno pravo in srca katoličanov. Kakor kralj Humbert je tudi papež izjavil, da ne odstopi od cerkvenih pravic niti za las, a da boj prepušča Bogu in upa trdno na končno zmago.

Francija, ki je stala prejšnje čase na strani papeževi, bila je ob nastopu Leona XIII. pod vplivom Gambette, ki je izjavil: „Cerkev je naš sovražnik.“ Od tam ni bilo pričakovati pomoči, pač pa stiska in preganjanje.

Nemčija se je tedaj borila v „kulturnem boju“ zoper katoliško cerkev; mogočni Bismarck je hotel protestantizmu in nemštvu priboriti nadvlado v Evropi.

Avstrija ima vladarja, ki je bil vsekdar po sinovsko udan sveti stolici. Oni možje, kateri so imeli v rokah državno krmilo, niso sicer delovali zoper papeža, a iz raznih ozirov so bili najrajši hladni proti njemu.

Angleška je še v sponah krive vere, vendar imajo angleški državniki praktičen razum, da niso katoliški cerkvi nasprotni, ampak celó nekako naklonjeni. Zato je za Leonovega papeštva cerkev na Angleškem jako napredovala.

Rusija, najmogočnejša evropska država, živi v razkolu in zato ni prijazna katoliški cerkvi, vendar je car Aleksander III. ravno v teh letih mnogo storil sploh za krščanstvo.

Druge manjše države ne pridejo mnogo v poštev pri teh svetovnih razmerah.

Jako težavno je bilo torej stališče papeža Leona, ko je prevzel vlado sv. cerkve; nikjer ni imel pomoči kakor pri Bogu. Treba je bilo res nenavadne modrosti in srčnosti za to službo, kakoršno mu je Bog podaril.

Kako so se razvile nadaljnje državne razmere nasproti papežu?

Italija gre vedno svojo pot, katero ji kažejo državniki iz skrivnih družb, zato razmere do sv. stolice niso nič boljše, pač pa je država sama hudo propadla na blagostanju doma in na zunanjem ugledu. Cela vrsta proticerkvenih postav je prišla na dan in še prihaja.

Francija je po smrti Gambette prišla nekoliko v boljše razmere do papeža, in akotudi še vedno vlada tam prostožidarstvo, vendar si ne drzne bojevati se očitno s cerkvijo. Prizadevanje papeževo za jedinstvo med katoličani kaže lepe uspehe in prihodnost Francije bo pač boljša kakor je sedanost.

Nemčija se je polagoma približala papežu in kulturni boj je počasi pojenjal; ka-

toličani so prišli do večje veljave v državi. Nemčija ima svojega diplomatskega zastopnika pri papežu in hoče živeti v dobrih razmerah z njim.

Kako je v Avstriji, to je našim bralcem dovolj znano. Jasno je, da nedostaje verske zavesti in od tod izvirajo mnogi žalostni pojavi. Sveti oče s škofi vred deluje modro na to, da bi se po načelih pravičnosti in pravega krščanstva povzdignila naša domovina.

Anglija napreduje počasi pa vstrajno v dobrem; upati je od njene strani izdatne podpore za sv. cerkev.

Rusija ima svojega zastopnika pri sveti stolici, vendar še ni razmerje med državo in cerkvijo vsestransko urejeno. Kažejo se pa znamenja boljših časov.

Pri vseh vladah je papež Leon XIII. častita oseba, in spoštovanje mu izražajo na razne načine. Izberejo si ga tudi za sodnika v prepornih mednarodnih stvaréh.

Veselo znamenje za nas je zlasti to, da sta slovanski državi na jugu, Srbija in Črna gora mirnim putem uredili svoje cerkvene razmere v sporazumu s papežem.

Ne trdimo preveč, ako pravimo, da je papež Leon XIII. najbolj čislán in priljubljen vladar na zemlji.

Poglejmo še njegovo delovanje v prid sv. cerkve, kakor se nam kaže po njegovih pismih in okrožnicah.

1. V okrožnici dné 21. malega travna leta 1878. kaže na *hudo bolezen v človeški družbi*, za katero bo morala poginiti, ako se ne najde pripravno zdravilo; tako zdravilo pa ima sv. cerkev v resnici in milosti. Ako škofje in mašniki z vso gorečnostjo poskusijo rabiti ta pomoček vsestransko v prid bolni človeški družbi, ki je še ozdravljiva, mora se obrniti na bolje, za to prosimo Boga.

2. Okrožnica z dné 28. grudna leta 1878.: Ta *bolezen v človeški družbi* ima svoj vir iz raznih hudobnih družb, kakoršne so: socializem, komunizem, nihilizem itd., ki spodkopujejo temelje človeške družbe; vero, oblast, lastino in zakon. Od strani države se ne stori dovolj ali celó nič zoper tako rovanje,

zato je dolžnost cerkve svariti in braniti družbo pred poginom in kazati pot do zboljševanja.

3. Okrožnica z dné 4. vel. srpana l. 1879. priporoča *krščansko modroslovje*. Le resnica nas more rešiti. Poleg razodetih resnic pa je treba tudi naravnih resnic v podporo in pripravo razodenja. Vsestransko naj zasije luč resnice in lep dan se povrne za ljudi.

4. Okrožnica z dné 10. svečana l. 1880. o *zakramentu zakona*. Družina je podlaga cerkve in države, in podlaga družine je zakon. Komur je mar za srečo in blagor ljudij, naj varuje in spoštuje svetost zakona. Zakon je v cerkvi v najboljših rokah, a države jemljó s civilnim zakonom, z zakonsko ločitvijo in še drugače sveti zvezi pomen in veljavo.

5. Okrožnica z dné 30. kimovca leta 1880. opisuje delovanje, priporoča *češčenje sv. Cirila in Metoda*; vsej cerkvi naklada dolžnost, da praznuje njiju praznik v ta namen, da bi pomagala odpraviti razkol in zjediniti cerkev.

6. Okrožnica z dné 3. grudna leta 1880. priporoča *misijone* med neverniki in *misijonske družbe* v podporo.

7. Okrožnica z dné 29. rožnika leta 1881. kaže na *izvor državne oblasti*, ki je v Bogu, in dokazuje, da je razmerje med vladarjem in podaniki le tedaj pravo in trdno, ako vsi to resnico priznavajo. Kdor drugod išče izvora državnih oblastij, se moti, in državniki, ki svojo oblast podpirajo na silo, so si izbrali slabo podporo.

8. Okrožnica z dné 17. kimovca l. 1882. proslavlja *sv. Frančiška Serafinskega* in *priporoča III. red* kot močno zboljševalno sredstvo.

9. Okrožnica z dné 1. kimovca leta 1883. uvaja *molitev sv. rožnega venca za mesec vinotok*, da bi z Marijino pomočjo cerkev božja hitreje dosegla mir.

10. Okrožnica z dné 20. malega travna l. 1884. kaže hudobijo in nevarnost *prostozidarjev* za človeško družbo in vabi vse kristijane na skupni odpor proti tej skrivni družbi.

11. Okrožnica z dné 30. velikega srpana l. 1884. v novič priporoča *sv. rožni venec*

12. Okrožnica z dné 1. listopada l. 1885. riše v mogočnih potezah *podobo krščanske države*, pravice in dolžnosti vladarjev.

13. Pismo sv. očeta z dné 6. pros. l. 1886. pruskim škofom govori o cerkvenih zadevah.

14. Pismo sv. očeta z dné 22. grud. l. 1887. škofom bavarskim, govori o cerkvenih stvareh.

15. Okrožnica z dné 20. rožnika l. 1888. razpravlja o *človeški prostosti* proti racionalizmu in liberalizmu in kaže razmerje prostosti do postave in milosti, razne vrste prostosti in pretirano prostost.

16. Pismo sv. očeta z dné 25. grudna l. 1888. govori o *krščanskem življenju* ob priliki 50-letnice mašništva Leonovega.

17. Pismo sv. očeta z dné 5. vel. travna l. 1888. je pisano do brazilskih škofov *zoper suženstvo*.

18. Okrožnica z dné 10. prosinca l. 1890. govori o *dolžnostih kristijanov* v zasebnem in javnem življenju, kaj treba storiti, kaj treba opustiti, da izpolnimo vsestransko svoje dolžnosti.

19. Okrožnica z dné 20. listopada l. 1890. je pisana *zoper suženstvo v Afriki*; vnema za podporo afriških misijonov.

20. Okrožnica z dné 20. listopada l. 1890. priporoča *češčenje in družbo sv. družine*.

21. Pismo sv. očeta z dné 3. sušca l. 1891. bodrí avstrijske škofe k jedinosti, vstrajnosti in neumornemu delu za blagor ljudstva.

22. Okrožnica z dné 25. vel. travna l. 1891. je krasno pisana na *korist delavcem in obrtnikom*, ki je vzbudila silno gibanje in družabno preosnovo postavila na trdna tla.

23. Okrožnica z dné 22. kimovca l. 1891. priporoča *iz nova sv. rožni venec*, v katerega stavi svoje upanje in se nadeja zmage sv. cerkve na zemlji.

24. Pismo do škofov Nemčije in Avstrije z dné 12. kimovca l. 1891., je pisano *zoper dvoboj*.

25. Pismo z dné 16. rožnika l. 1891. do škofov Španije, Italije in Amerike je dano o priliki *400 letnice Kolumbove*.

26. Okrožnica z dné 8. kimovca l. 1892. priporoča *molitev sv. rožnega venca* posebno za notranje prerodenje kristijanov.

27. Pismo sv. očeta do italijanskih škofov z dné 8. grudna l. 1892., je pisano zoper *hudobno rovanje prostozidarjev*.

28. Pismo z dné 24. rožnika l. 1893. ustanavlja redno hierarhijo v Indiji in poseben kolegij za odgojo klerikov.

29. Okrožnica z dné 8. kimovca l. 1893. priporoča *molitev sv. rožnega venca* zoper duševno lenobo, strah pred trpljenjem in malomarnost gledé na večnost.

30. Sloveča okrožnica z dné 8. listopada leta 1893. razpravlja o *učenju in razlaganju sv pisma*. Ta okrožnica je za katoliško vedo velikega pomena.

31. Pismo sv. očeta z dné 23. prosinca l. 1894. govori o *600letnici lavretanske hišice*.

32. Pismo z dné 19. sušca leta 1894. do poljskih škofov je krasno navodilo in bodrilo, kako jim bo ravnati v težkih in hudih časih.

33. Pismo z dné 20. rožnika leta 1804. je pisano na vse vladarje in narode v zahvalo za častitke in darilo o 50 letnici škofovstva z vabilom k verski jedinstvi.

34. Okrožnica z dné 8. kimovca l. 1894. iz nova priporoča *sv. rožni venec*.

35. Pismo sv. očeta z dné 18. listopada l. 1894. govori o *rabi in ohranjanju orijentalnih obredov* v cerkveni liturgiji.

36. Okrožnica z dné 24. grudna l. 1894. priporoča *podporo kongregacije za razširjanje vere v orijentu*.

37. Pismo sv. očeta z dné 5. vel. travna l. 1895. do vseh kristijanov vnema k posebnemu *češčenju sv. Duha* v pomoč sv. cerkvi.

38. Pismo sv. očeta z dné 14. mal. travna l. 1895. razpravlja o *zjedinjenju anglikanske cerkve z rimsko cerkvijo*.

39. Okrožnica z dné 5. kimovca l. 1895. priporoča *molitev sv. rožnega venca* v namen zjedinjenja vseh ločenih kristijanov z rimsko cerkvijo.

40. Pismo sv. očeta z dné 11. rožn. l. 1895. je pisano *do Koptov* z namenom, da bi se ločine *zjedinile s pravo cerkvijo*.

41. Pismo sv. očeta z dné 10. mal. srpana leta 1895. do Belgijcev meri na to, da se v pravih mejah vrši *krščansko-socijalna preosnova* človeške družbe.

42. Okrožnica z dné 29. rožnika l. 1896. govori o *zjedinjenju vseh verskih ločin z rimsko cerkvijo*. Jako krasen in veličasten spomenik skrbi in delovanja papeževega na korist sv. cerkve!

43. Pismo sv. očeta z dné 13. kimovca leta 1896. določa, da so redovi anglikanskih škofov neveljavni, in s tem končava dolgo pravdo o tem vprašanju.

44. Pismo sv. očeta z dné 1. vel. travna leta 1896. do ogerskih škofov ima navodilo, kako se jim je ravnati v kulturnem boju nasproti liberalni vladi.

45. Okrožnica z dné 9. vel. travna l. 1897. govori o *češčenju sv. Duha* kot pomočnika in voditelja sv. cerkve.

46. Okrožnica z dné 12. kimovca l. 1897. posebno gorko priporoča *molitev sv. rožnega venca*.

Poleg teh kratko omenjenih okrožnic in pisem je izdal sv. oče še mnogo pisem in odlokov, v katerih se določajo in snujejo nove škofije in misijonske pokrajine, sklepajo pogodbe z vladarji in urejajo mnogovrstne cerkvene razmere. Iz vseh odseva krepka odločnost, pa očetovska modrost in skrb za sv. cerkev.

Ako pregledamo še jedenkrat 20 letno delovanje sv. očeta papeža Leona XIII., moramo z veselim srcem hvaležni Bogu in Mariji Materi Božji zaklicati, da je sv. cerkev veliko pridobila pod njegovo modro vlado in sicer: 1. na ugledu pred svetom, pred knezi in narodi, kar kaže diplomatsko prijazno razmerje skoro do vseh držav, ki se vidoma boljše; 2. na notranji popolni osnovi. Ves svet je sedaj že razdeljen v redne škofije ali pa v misijonske pokrajine, tako da je vsem možno priti do spoznavanja resnice. 3. Razvila se je mogočno krščanska veda in umetnost, ki vzbuja nado boljše bodočnosti. 4. Preosnova družabnega reda na temelju krščanskih načel se je začela in se bode dala dognati z božjo pomočjo. 5. Splošno se opaža med verniki večja vnema za molitev in druga dobra dela.

Na vse to danes gleda z resnim pa mirnim očesom častitljivi starček sv. oče Leon XIII.

Danes posebno čuti pomoč začetnika svete cerkve Jezusa Kristusa in mogočno varstvo Matere Božje.

Po človeško seveda so papežu Leonu XIII., 88 letnemu starčku, dnevi življenja šteti, ven-

dar smemo upati, da mu vsemogočni Bog dá doživeti še kaj veselega za sv. cerkev, da bode tudi na tem svetu imel nekoliko povračila za 20letni trud v sv. cerkvi.

Slava Leonu XIII!

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige družbe sv. Mohorja za leto 1898.

Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1898. Str. 128 + 80. — Bogato založen kakor po navadi je tudi letos naš dični koledar. Ni nam namen, tudi ni potrebno, naštevati in hvaliti vseh spisov, ker to bi bilo nositi vodo v Savo. Radi priznavamo, da so vsi objavljeni spisi dobri in vredni objave, a omenjamo še posebej, da so nam vrlo ugajali sestavki: „Cesarska pesem“, ki je ne samo temeljit, ampak tudi zares poljuden opis; „V meščenje koroških knezov na Gosposvetskem polju“, ki je znamenita črtica iz domače zgodovine; „Zlatomašnik Frančišek Lavrenčič“, ki je prijazen spomin zaslužnega moža, „Irenej Friderik Baraga“, ki je tehten in cenjen donesek k življenjepisu velikega našega rojaka; „Za brata“, ki je za ljudstvo res vzgledna povest; običajni „Razgled po katoliških misijonih“, katerega vedno tako radi beremo, in dva jako praktična, primerna sestavka o viničarstvu pa zidanju domačih poslopij, ki sta vse hvale vredna. Ako vrh tega še omenjamo prav lepe pesmi in obilo lepih podob, povedali smo ob kratkem — res le ob kratkem! — vse, kar nam je na srcu ob tej lepi knjigi. Poznamo mnogo lepših koledarjev, ki jih imajo veliki narodi, in ki zahajajo v številu pol milijona ali še več med narod: toda ne poznamo tako porabno in koristno sestavljene, kakor je naš. L.

Poljedelstvo. Slovenskim gospodarjem v pouk spisal Viljem Rohrman, strokovni učitelj na deželni kmetijski šoli na Grmu. I. del splošno poljedelstvo. 8°. Str. 144. — Ta knjiga ne samo da ni odveč, marveč je jako potrebna za napredek našega naroda, katerega večina se bavi bolj ali manj s poljedelstvom. Tudi poljedelstvo hitro napreduje, potrebe in razmere se predrugačujejo, torej se ne more reči, da nam zadostuje dosedanje poljedelsko slovstvo. — Naša knjiga meni jako ugaja; gledé na preproste kmetiške bralce pa sodim, da je zanje pisana previsoko. Naš kmet ima bistro glavo, toda nima učenosti. Zato ne umeva tega, kar se opira na znanstvo. Zato se bojim, da ne bo rad čital te nekoliko težke knjige. Kjer pa ali potovalni učitelj, ali pouk v kme-

tiških zadrugah pride kmetu na pomoč, tamkaj se bo vnel za čitanje in polagoma premagal težave. Vendar želimo, naj bi bili naslednji zvezki pisani bolj po domače. Agricola.

Slučaji usode. Roman. Spisala Pavlina Pajkova. V Gorici. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. 1897. 8°. Str. 343. Cena 72 kr. — Čuli smo že razne glasove o tem romanu. Ker smo na jedni strani popolnoma prepričani o najboljših namelih naše neutrudljive pisateljice in priznavamo temu romanu tudi нравno vrednost, a ker na drugi strani ne moremo biti zadovoljni z njegovo tehniko in obliko, zato bi pač najrajši molčali o tem pojavu. A časnikarska dolžnost in želja bralcev nas sili, naj povemo o njem svojo misel.

Naš roman ima dobro нравno podlago, pošteno vsebino in čist namen. Nasproti sedaj navadnemu označevanju ženskega spola, kakor da je njega glavna moč na čutni strani, kaže pisateljica, da se ženski spol lahko odlikuje tudi z duševnostjo in z značajem. Mnogokratni prevrati v razvoju dejanja, široko razpletena delavnost oseb, lahko gibanje v raznih krogih — vse to deluje prijetno na bralca. Zadovoljni pa nismo — že takoj z naslovom ne. Vera in pamet ne pripoznavata niti usode niti slučajev. Dogodki, ki so sami slučajji, v katerih ni previdnosti božje, ne morejo nikakor biti predmet prave zgodovine, tudi ne za vzgled ali za svarilo ali za nauk. Opisovanje slučajev je — igrača. — Da razvoj naše povesti ne ugaja zahtevam srednjega — ne pravim novega! — romanopisja, priznava mi brezdvomno vsak veščak. Opisovanje je semtertje čudno, okorno, da se vidi naglica. — Najmanj pa moremo pohvaliti jezikovno obliko. Da ne govorim o slovniških napakah, o nepravilni rabi sedanjika, perfektivnih in imperfektivnih, prehajalnih in neprehajalnih glagolov, (n. pr. „okrevati koga“), omenjam, da je na mnogih mestih čisto tuj, nemški slog, n. pr.: „Ženske vaše vrste so iskane, dvorjene, občudovane, oboževane, a ne ljubljene, ker niso čislane“ (str. 183.), drugodi je vsaj nenavaden.

Radi priznavamo pisateljici lepe vrline, toda neizprosno zahtevamo, da se piše slovenska knjiga v

čistem in lepem jeziku, v umetni obliki. Pisateljica mora svoje delo bolj popraviti ali dati popraviti; v sedanji obliki delo ni zrelo za javnost. Naj se ne izgovarja, da se s popraviljanjem izgubi individu-

valnost. Lepo individualnost imamo vedno radi, nikakor pa ne napák in hib. Ako se gospa pisateljica udá tej zahtevi, potem dobimo od nje še drugih dobrih proizvodov.

Razne stvari.

Petindvajsetletnica „Glasbene Matice“.

Skromno, a vendar dostojno je praznovala „Glasbena Matica“ dné 8. grudna l. 1897. 25 letnico svojega obstanka. Ob 12. uri je bila v hiši „Glasbene Matice“, v našem „Glasbenem domu“, slavnostna odborova seja, kjer so poročali razni funkcionarji o početku, razvoju in napredku „Glasbene Matice“. Narod slovenski ima poleg drugih dobrih lastnostij tudi to, da je rad vesel, da rad prepeva. Tako je rastla med narodom obila množica krasnih narodnih pesmij, v katerih se zrcali jasno plemeniti, mehki značaj našega naroda. Da se ne pogubé ti biseri, je bila prva skrb ustanoviteljev „Glasbene Matice“, ko so jo pozvali v življenje l. 1872., nabiranje narodnih pesmij. „Glasbena Matica“ je te narodne pesmi tiskala in jih pošiljala med svet. Kmalu pa je začela zalagati umetne skladbe naših glasbenikov ter nam je ustvarila do danes lepo knjižnico slovenskih skladb, ki se prepevajo sedaj širom slovenske domovine.

V tem zmislu je delovala „Glasbena Matica“ do l. 1880., ko je otvorila dné 15. listopada glasbeno šolo, ki je bila sicer v početku jako neznatna, saj jo je obiskovalo prvo leto le 28 gojencev, a ki se je razvijala in razvila v znamenit glasbeni zavod, ki izobražuje leto za letom našo mladino v glasbeni umetnosti in ki obeta, da bo sčasoma naš slovenski konservatorij. Zaslovela pa je „Glasbena Matica“ in ž njo ves narod slovenski, ko je začela gojiti v svojih koncertih umetno godbo v najstrožjem pomenu te besede. Omenimo samo njeno koncertovanje na Dunaju.

Misel o ustanovitvi „Glasbene Matice“ je prvi sprožil učitelj pri D. M. v Polju, Kuhar, a obstinitil je to plemenito misel pokojni Vojteh Valenta z nekaterimi drugimi domoljubi (Fr. Ravnikar, Fr. Drenik, Fel. Stegnar, Anton Nedvêd itd.). Prvi koncert je priredila „Glasbena Matica“ dné 25. kimovca l. 1872. s pomočjo slovenskega učiteljstva, ki je zborovalo takrat v Ljubljani. Želimo od srca, da bi se uresničile želje vseh govornikov slavnostne seje: Kakor doslej, naj napreduje „Glasbena Matica“ tudi odslej v čast in ponos slovenskega naroda!

Istega dné zvečer je bil jubilejski koncert v „Narodnem domu“. Dasi se je razlikoval njegov

vspeled popolnoma od prejšnjih koncertov „Glasbene Matice“, vendar se nam je zdel jako znamenit: saj smo videli v njem ves razvitek slovenske glasbene umetnosti od prvih najskromnejših početkov pa do današnjega dné, ko je zaslovela slovenska pesem preko mej naše domovine. Ta jubilejski koncert je bil strogo zgodovinskega značaja. Počel se je z Miroslava Vilharja ouverturo k spevoigri „Jamska Ivanka“, ki je prva svoje vrste pri nas. Orkester, ki je bil sestavljen to pot iz vojaških in civilnih godcev, jo je izvajal precizno. Prvikrat ta večer smo čuli mojstra Foersterja najnovejšo skladbo „Domu“. Mogočni ta slavospev domovini slovenski kipi čistega navdušenja in gorke ljubezni. Pel ga je mnogoštevilni moški zbor jako dobro. Baritonist gospod J. Nollu je pel dva samospeva Kamila Maška: „Nezakonska mati“ in „Kam?“ ter Fr. S. Vilharja „Mornarja“. Do 200 pevk in pevcev broječi mešani zbor je zapel potem Nedvêdovo „Oblakom“, dr. B. Ipavca „Leži polje ravno“ ter P. H. Sattnerja „Studenčku“.

Zapel je mešani zbor te lepe skladbe fino, s čutom, premišljeno in dovršeno. Viharno ploskanje je vzbudil Parmin intermezzo iz opere „Ksenija“. Parma je zbral v tej operi sploh in posebe v intermezzu pravo struno, zatorej pa so zvenele ta večer tudi strune tako, da so se nam topila srca. Skladatelja so poklicali na oder. Češke komponiste je zastopal duhoviti, mehkočutni Bedřich Smetana. Orkester je izvajal dovršeno njegovo simfoniško sliko „Iz čeških logov in gajev“. Občinstvu so ugajale najbolj národne pesmi: „Luna sije“ i. dr. Koncem znamenitega koncerta je zapel zbor veličastna Haydnova zbora „Zapojte, strune!“ in „Nebesje oznanja“ iz oratorija „Stvarjenje“. — Častitati moramo koncertnemu vodji g. Josipu Čerinu, da je priučil in vodil koncertne točke toli dovršeno. Žal nam je samo, da je pozabil pri sestavljanju programa Fr. Gerbića, ki je vendar ugleden slovenski glasbenik.

Pričetkom koncerta je deklamoval g. E. Gangl svoj prolog, v katerem je očrtal početek, razvitek in delovanje „Gl. M.“ v 25. letih njenega obstanka. — Koncert nas je zadovoljil popolnoma: z utešenim, zadovoljnim srcem smo šli iz dvorane, kjer smo prezrli z duhom in čutom v kratkih dveh urah vso dolgo zgodovino razvoja našega vrlega glasbenega zavoda in naše slovenske glasbe sploh.

Socijalni pomenki.

Nadaljujmo svoje socijalne ali družboslovne pomenke, da spoznamo, kaj so učili razni možje o človeški družbi, kako so se mnogi motili in druge zapeljali v zmoto!

V vrsti komunistov-teoretikov imenujemo za Rousseau-om Brissot-a de Varville. Ta mož se je rodil dné 14. prosinca l. 1754. in umrl l. 1793. pod giljotino. Jakobinci so ga obsodili v smrt kot glavarja pred njimi vladajoče žirondiške stranke.

L. 1780. je izdal Brissot knjigo „Recherches sur le droit de propriété et le vol“ (Raziskavanja o lastinski pravici in o tatvini). V uvodu pravi, da je njegov namen pokazati, kako ostre so kazni proti tatvini. Toda to ni res, marveč njegov namen je bil na materijalistovskem temelju pozidati komunistično teorijo in jo vreči med ljudstvo.

Obseg njegovega dela je ob kratkem tak-le:

1. Lastina se deli v naravno in zasebno. Naravna last (telesne in duševne moči) je neizpremenljiva. Zasebna last pa je utemeljena v družbi in je izpremenljiva. Povod zasebni lasti so potrebe in sicer pred vsem — prirojene potrebe. Med te šteje Brissot hrano, svobodo, gibanje udov in zakonsko življenje.

2. Po pravici pripada človeku vse to, kar zahtevajo njegove prirojene potrebe. V tem oziru je vsako omejevanje krivično. Nasprotno pa nima človek do tega, česar ne potrebuje, nobene pravice.

3. „Res nullius primo cedit occupanti“ (Stvar, ki ni v nikogar lasti, pripada tistemu, ki jo prvi zasede) — staro pravno načelo — ne velja, zato, ker ni proglašeno v naravi. Narava govori le po svojih potrebah in iz njih se ne dá izvajati to načelo. Kadar so potrebe nasičene, preneha vsako pravo.

4. Tako zvana izobrazena družba nima pravega pojma o lastinski pravici. Divjaki pa, ki se niso toliko oddaljili od praravnega stanja kakor omikani narodi, imajo prave pojme. Tako so n. pr. Otahiti Francozom, ko so ti prišli prvič k njim, ponujali svoje žene.

5. Napačna je trditev, da bi morali vsi ljudje imeti jednako. Naravne potrebe so pri raznih ljudeh različno silne in zato je tudi pravica do imetja različna.

6. Zakonska zveza, ki zahteva stalno dosmrtno zvestobo dveh oseb, je krivična. Moški in ženska, ki se imata rada, sta zakonska.

Kadar prestane ljubezen, preneha tudi njen zakon.

Iz teh opazk vidimo, da je Brissot hujši od Rousseau-a. Popolni materijalist je bil vreden, da je sedel v krvavem francoskem konventu; zaslužil je pa tudi, da je na zadnje sam pod sekiro izkušal sadove svojih naukov, tembolj, ker je kot vodja žirondistov sodeloval, da se je oplenilo mnogo ljudij, zlasti pa obilo cerkvenega premoženja, zraven pa v grdi nedoslednosti zagovarjal svetost zasebne lasti.

Žirondisti bi se najlože primerjali s sedanjimi liberalci. Večinoma so bili premožni ljudje, ki so na vsa usta proglašali enakost, svobodo in bratovstvo, zraven pa skrivali in branili svoje zaklade. Francoska revolucija je ob svojem početku izrekla, da je zasebna last sveta, in žirondisti so se v celem obsegu držali tega načela. Samo po sebi je razvidno, da se ob prekucijskem času ljudstvo ni moglo toliko brzdati, da bi v tem oziru ne prestopilo zakonitih mej. Saj so žirondisti s svojim zaplenjevanjem sami pokazali, da spoštujejo zasebno last le v toliko, kolikor jim kaže.

Pariško nižje ljudstvo, ki se je bilo odvadilo dela in je vkljub temu hotelo zložno in nasladno živeti, je vrglo žirondiste dné 2. rožnika l. 1793. Od tega časa do 9. termidorja (27. mal. srpana) 1794. so vladali njegovi zastopniki montagnisti ali jakobinci.

Tej vladi na čelu je stal Robespierre v družbi krvoločnega Marat-a in Saint Just-a. Vladati so hoteli popolnoma v zmislu Rousseau-ovih načel. Proglasili so iznova enakost vseh ljudij in to enakost so zlasti poudarjali z ozirom na bogatine. Zjednačili so človeško družbo s tem, da so vsakemu, kdor jim ni bil po volji, kdor ni bil po njihovih mislih drugim jednak, odsekali glavo. A vkljub temu radikalnemu zjednačevanju ne moremo šteti jakobincev med komuniste. Čudno se sliši, toda resnično je, da so ti možje govorili tudi o zasebni lasti. V 16. členu „človeških pravic“ — svojih temeljnih zakonov — opredeljujejo last tako-le: Lastinska pravica je vsakemu državljanu pripadajoča pravica uživati in uporabljati svoje premoženje, svoje dohodke, zaslužek svojega dela in svoje pridnost, kakor se mu ljubi“ (à son gré).

Jakobinci so hoteli s tem, da pobijejo bogatine, ki se jim sami ne udadé, in raz-

delé premoženje med ljudstvo, istinito tudi v lastini zjednačiti ljudi, toda jednaka razdelitev vsega premoženja ne razdira pojma zasebne lasti in je popolnoma različna od komunizma.

V tem oziru se tudi dandanes gledé na socijalno demokracijo čujejo napačni nazori. Marsikdo jim očita, da hočejo premoženje jednako razdeliti in s tega stališča pobija njihovo zvezo. Toda to ni resnično. Socijalna demokracija je v svojem bistvu komuniška in ne pozna nobene zasebne lasti.

Že ob jakobinskem času so se pojavljale komuniške ideje. Njihovi zastopniki so bili sansculoti — brezhláčniki. V jakobinskem klubu je sansculot Frančišek Boissel izkušal prodreti s komuniškimi načeli proti Robespierreu, toda ni šlo. Robespierre je zmagal in za nekaj mesecev sam gospodoval. Pod giljotino so padale i bogatinske, i sanscu-

lotske glave, dokler ni nad jakobinci samimi zmagala brezhláčna druhal v zvezi z mirnejšimi strankami. Revolucija se je pa kmalu sama razjedla in prepustila mesto vojaškemu samodržcu Napoleonu.

Žirondisti, jakobinci, sansculotje so tri struje v francoski revoluciji, ki pomenjajo tudi tri različna družabna načela. Vse tri so stale na stališču ljudske jednakosti; najdoslednejši med njimi sta bili zadnji. Prvi dve sta morali ravno vsled svoje nedoslednosti propasti; a tretja sploh ni samostojno živela, ker je njeno komuniško načelo dejanski za dlje časa nemogoče.

Rousseau je bil vsem trem strankam duševni voditelj. Žirondisti so imeli v Brissot-u svojega voditelja, jakobinci pa v St. Justu. Treba nam je o njem izpregovoriti nekaj besedij.

(Dalje.)

Vabilo na naročbo.

Ako je potrebno, da ima omikan narod lepo književnost, potrebno je še bolj, da ima dobro književnost. In prav dobro, zares lepo književnost bi radi poskrbeli našemu narodu, zato vabimo leto za letom Slovence k naročbi „Dom in svet“-a.

Slaba književnost je narodom v pogubo. Kako žalosten vzgled nam je v tem oziru Francoska, ki telesno hira, ker je s slabim slovstvom pokvarjena njena nrvnost!

Dobro slovstvo pa nam daje duševne moči, tolažbe, veselja; dobro slovstvo je kakor zdrava duša, ki oživlja vse telo.

Zberite se, Slovenci, okoli „Dom in svet“-a in pomozite nam pri tem delu! Kdor nam v srcu želi uspeha, tisti naj nam tudi v dejanju stori dobro delo; kdor nam je nasproten, tisti naj naši stvari vsaj ne škoduje. Saj škodo trpi jedino le naš narod.

Brez žrtev ni uspehov. Naročniki, ki lista ne morejo brati sami, dadó naj ga čitat drugim. Sevda se dá živeti in tudi dobro umreti brez „Dom in svet“-a, a dá se ravno s podporo pri našem listu storiti marsikako dobro delo.

Urednik ima trdno voljo, vedoma ničesar ne dati med svet, kar bi bilo zoper krščansko krepost in v duševno kvar bralcem. Toda ker imamo ljudje razne misli, tudi različno sodimo o tem, kar je pravo in dobro, kaj pa ni. Zatorej prosimo zaupanja, pa tudi prizanašanja.

Naš program je znan. Modroslovne nazore smo poljudno in kratko razložili v lanskem letniku „Dom in svet“-a, verske nauke razkladamo v „Zgodbah sv. pisma“. „Dom in svet“ bodi verna knjiga življenja, da se iz nje učimo, kakšno je, kakšno bi ne smelo in kakšno bi moralo biti.

Brez strahu in z dobro vestjo smemo obljubiti za novo leto dobre, tehtne in lepe tvarine v besedi in v podobi.

Vsem dragim prijateljem in naročnikom — po slovenski stari navadi — srečno novo leto v zdravju in v milosti božji!

V Ljubljani dné 1. prosinca 1. 1898.

Urednik.